ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

І Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Івано-Франківськ, 25 червня 2026 року)

Івано-Франківськ
2026

УДК 349.3

Рекомендовано Вченою радою
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
(протокол № 15/706 від 30.09.2026 р.)

Правовий захист членів сімей загиблих: проблеми та перспективи: Збірник тез доповідей І-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 25 червня 2026 року). Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2026. 144 с.

ISBN 978–966–694–552–8

Збірник тез доповідей І-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Правовий захист членів сімей загиблих: проблеми та перспективи» містить результати досліджень вчених, практиків, експертів, викладачів та молодих науковців з України. У матеріалах представлено теоретичні та практичні напрацювання щодо належного правого, соціального, фінансового та психологічного захисту членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України.

Розрахований для науковців, викладачів, студентів та аспірантів, а також матиме значну практичну користь для народних депутатів України, державних службовців органів соціального захисту, військовослужбовців, адвокатів, суддів та представників громадських організацій.

Головний редактор Наталія Петруня-Пилявська

Відповідальний за випуск Олександр Білоцький

Тези подано в авторській редакції мовою оригіналу.
За достовірність даних та унікальність поданого до друку матеріалу відповідальність несуть автори.

Збірник тез розміщено за посиланням:

ISBN 978–966–694–552–8 © ІФНТУНГ, 2026

ЗМІСТ

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ

Котерлін І.
Право на інформацію членів сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців: проблеми реалізації 6

Білоцький О.
Правовий статус цивільних дружин/чоловіків (у незареєстрованому шлюбі) загиблих військовослужбовців: законодавчі прогалини та судові перспективи 10

Білоцький О., Ільчук І.
Оптимізація законодавчого алгоритму отримання статусу та пільг членами сімей загиблих захисників і захисниць України 16

Петруня-Пилявська Н.
Проблеми виконання судових рішень щодо здійснення виплат членам сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців 22

Білоцький О., Кочмарський С.
Законодавче забезпечення права членів сімей загиблих на соціальні виплати: проблеми правозастосування..... 33

Гривнак Б.
До питання законодавчого забезпечення прав членів сімей загиблих військовослужбовців в Україні 38

Тараненко Л.
Юридичний супровід реалізації соціальних гарантій членів сімей загиблих захисників і захисниць України: сучасний стан та проблемні аспекти 42

Темех І.
Законодавче закріплення служб цивільно-військового співробітництва ЗСУ та його подальше вдосконалення як гарантія правового захисту членів сімей загиблих військовослужбовців..... 47

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ТА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ

Perevozova I., Lozinska L.
Marketing communications as a tool for the formation of social solidarity in support of the families of fallen defenders of Ukraine..... 51

Петруня-Пилявська Н., Царева О.
Індивідуальні форми навчання як інструмент реалізації освітніх можливостей ветеранів 55

Гречаник Б.
Економічні інструменти державної підтримки членів сімей загиблих: проблеми і виклики 59

Білоцький О., Богович О.
Проблеми нормативно-правового регулювання призначення державної допомоги членам сімей загиблих в умовах воєнного стану 64

Лихолат І.
Цифрова координація підтримки членів сімей загиблих захисників і захисниць України 70

Дзвінчук Д., Лопушинський І.
Трансформація державної ветеранської політики в частині захисту сімей загиблих: від патерналістської моделі до людино центричного сервісу 75

Степанюк О.
Соціальні гарантії в умовах військового стану 84

Кравець І.
Державна підтримка сімей загиблих як складова соціального захисту в Україні 87

Царева О.
Готовність викладача до роботи з ветеранами та членами сімей загиблих як передумова реалізації права на якісну освіту 93

ПСИХОЛОГІЧНА ТА ГУМАНІТАРНА ПІДТРИМКА ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ

Тодорів І., Мазур М., Мазур Т., Тодорів Т.
Психологічна підтримка членів сімей загиблих в умовах російсько-української війни 97

Гуртова Д.
Подвійна втрата як чинник ускладненого горювання та соціальної адаптації родин загиблих захисників та захисниць України з тимчасово окупованих територій 104

Герговська Н., Лознякова О.
Ініціативи центру ветеранського розвитку: мистецько-ресурсна модель психологічного відновлення 111

Гривнак Б., Палагнюк М.
Психологічна та гуманітарна підтримка членів сімей загиблих захисників і захисниць України 116

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ

Правдивець О.
Міжнародний досвід підтримки сімей загиблих військовослужбовців як складова ветеранської політики та національної стійкості 120

Юрчишин Н.
Міжнародно-правові аспекти захисту прав сімей загиблих та зниклих безвісті 125

Олійник С.
Центри ветеранського розвитку як інституційний механізм підтримки сімей загиблих військовослужбовців: досвід США та перспективи для України 129

Білоцький О., Ільчишин В.
Міжнародно-правові механізми компенсації родинам загиблих цивільних осіб за рахунок репарацій від держави-агресора 133

Коцюбинська Ю., Козань Н., Чадюк В., Коцюбинський А.
Міжнародні стандарти судово-медичної ідентифікації жертв збройних конфліктів (ICRC, INTERPOL) у контексті прав родин 141

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ

УДК 342.72/.73:355.01(477)

Котерлін І. Б.
старший викладач кафедри суспільних наук
Івано-Франківський національний університет нафти і газу

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ТА ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

В умовах повномасштабної війни особливого значення набуває забезпечення права на інформацію членів сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців. Реалізація цього права є необхідною умовою здійснення соціальних, майнових та процесуальних прав родичів, а також гарантією належного захисту їх законних інтересів [1; 2].

Законодавство України передбачає комплекс інформаційних прав для членів сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців. Насамперед вони мають право на отримання офіційного сповіщення про загибель або зникнення військовослужбовця безвісти, яке видається територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки або представниками військових частин. Важливе значення має право на ознайомлення з матеріалами службового розслідування, що встановлює обставини загибелі чи зникнення особи, а також право на отримання витягів з Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та з Єдиного реєстру досудових розслідувань [3; 4].

Складовою права на інформацію є отримання відомостей про перебіг розшуку та ідентифікації військовослужбовця. Родичі, визнані потерпілими у

кримінальному провадженні, мають право отримувати інформацію про хід слідства та ініціювати проведення окремих слідчих дій. Вони також мають право на інформацію щодо проведення та результатів ДНК-експертизи. Додатковим інструментом взаємодії з державними органами є особистий кабінет Координаційного штабу, через який родини можуть подавати відомості, необхідні для встановлення особи військовослужбовця [3; 4].

Важливе місце у механізмі забезпечення права на інформацію членів сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців належить Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. До його повноважень належить парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини, зокрема права на інформацію та права на звернення. У разі ненадання інформації, безпідставного обмеження доступу до документів, порушення строків розгляду звернень або неналежного захисту персональних даних родичі можуть звертатися до Уповноваженого зі скаргами на дії чи бездіяльність органів державної влади. Діяльність Уповноваженого виступає додатковою гарантією захисту інформаційних прав сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців [5].

Особливого значення набуває право на отримання інформації щодо соціального забезпечення. Уповноважені органи повинні надавати роз’яснення щодо порядку отримання одноразової грошової допомоги, пенсійного забезпечення, пільг та інших соціальних гарантій. Важливою гарантією є також інформування про можливість отримання безоплатної правничої допомоги [6].

Водночас право на інформацію охоплює не лише доступ до відомостей, а й забезпечення їх безпеки. Державні органи повинні інформувати родини про ризики поширення персональних даних військовослужбовців, можливі шахрайські схеми та межі доступу до інформації, яка має конфіденційний характер або обмежується з міркувань національної безпеки [2; 5].

Незважаючи на наявність нормативних гарантій, практика свідчить про існування низки проблем у реалізації права на інформацію. Серед них – реактивний характер інформування, коли необхідні відомості надаються переважно після звернення родичів; відсутність чітких алгоритмів дій для сімей; технічні помилки в документах, що ускладнюють доступ до соціальних виплат та адміністративних процедур; а також недостатня синхронізація державних реєстрів та інформаційних систем різних відомств [7].

З метою підвищення ефективності реалізації права на інформацію доцільно запровадити механізми проактивного інформування членів сімей, забезпечити інтеграцію державних інформаційних ресурсів, розробити єдині стандарти інформаційного супроводу родин загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців, а також удосконалити електронні сервіси взаємодії громадян з державними органами.

Доцільним є розширення моніторингових повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо дотримання інформаційних прав членів сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців, а також запровадження спеціалізованого механізму реагування на системні порушення таких прав.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 19.06.2026). Про інформацію : Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII.
2. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII : станом на 20 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 19.06.2026).
3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII : станом на 4 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text (дата звернення: 19.06.2026).

4. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Постанова Каб. Міністрів України від 14.08.2019 № 726 : станом на 7 трав. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726-2019-п#Text (дата звернення: 19.06.2026)..
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text (дата звернення: 19.06.2026).
6. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI : станом на 25 трав. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (дата звернення: 19.06.2026)..
7. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2025 році. Київ, 2026. URL: https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76849.pdf (дата звернення: 19.06.2026).

УДК 347.61/.64:349.3:355.1-058.56-055.1/.2

Білоцький Олександр Вікторович
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЦИВІЛЬНИХ ДРУЖИН/ЧОЛОВІКІВ (У НЕЗАРЕЄСТРОВАНОМУ ШЛЮБІ) ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ЗАКОНОДАВЧІ ПРОГАЛИНИ ТА СУДОВІ ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах тривалого правового режиму воєнного стану в Україні особливої гостроти набувають питання соціального та правового захисту членів сімей загиблих військовослужбовців. Однією з найбільш уразливих категорій у контексті реалізації права на соціальне забезпечення є особи, які перебували із загиблими захисниками у фактичних шлюбних відносинах без державної реєстрації (у незареєстрованому шлюбі, або так звані «цивільні» чоловік чи дружина). Попри те, що Сімейний кодекс України концептуально визнає факт спільного проживання однією сім'єю, на практиці правовий статус таких осіб тривалий час залишався невизначеним у спеціальному військовому законодавстві, що створювало дискримінаційні бар'єри та унеможливлювало автоматичне отримання ними одноразової грошової допомоги (ОГД) чи інших державних пільг.

Актуалізація цієї проблеми зумовлена нещодавніми нормативно-правовими змінами, зокрема набранням чинності Законом України № 3515-IX, який офіційно включив цивільних партнерів до кола осіб, які мають право на ОГД, за умови судового підтвердження їхнього статусу. Проте це нововведення не усунуло всіх суперечностей, а лише перемістило центр тяжіння проблеми у площину правозастосування. Сьогодні існує суттєвий розрив між матеріальним

правом та процесуальними можливостями його реалізації: специфіка військової служби під час війни (мобілізація, перебування в зоні бойових дій, роздільне проживання) критично ускладнює процес доказування факту спільного побуту в суді. Це зумовлює необхідність комплексного теоретико-правового аналізу чинних законодавчих прогалин та вивчення актуальних тенденцій судової практики задля вироблення ефективних механізмів захисту прав фактичного подружжя загиблих воїнів.

Сучасний стан правового регулювання статусу фактичного подружжя загиблих військовослужбовців характеризується глибокою асиметрією між загальними нормами сімейного права та спеціальними актами військового законодавства. Стаття 74 Сімейного кодексу України концептуально декриміналізувала та легітимізувала відносини чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, прирівнявши їхнє майно до спільної сумісної власності [7]. Проте вказана матеріальна норма має суто цивілістичний характер і не екстраполюється автоматично на сферу публічно-правових (соціальних) відносин, де панує принцип суворої формалізації. Тривалий час Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» оперував узагальненим терміном «члени сім’ї», що змушувало суб’єктів владних повноважень (зокрема Міністерство оборони України) застосовувати вузьке тлумачення, яке виключало цивільних дружин та чоловіків із кола осіб, що мають право на соціальний захист, мотивуючи це відсутністю свідоцтва про шлюб [5]

Істотним кроком уперед на шляху дедискримінації фактичного подружжя стало набрання чинності Законом України № 3515-IX, який безпосередньо доповнив статтю 16-1 спеціального закону новою категорією отримувачів одноразової грошової допомоги (ОГД). Відтепер право на виплату прямо закріплено за жінкою або чоловіком, які проживали із загиблим однією сім'єю, за умови, що цей факт підтверджено судовим рішенням [4]. Разом з тим, зазначена новела породила серйозну колізію щодо дії закону в часі («темпоральну колізію»). Перехідні положення закону та судова практика, що

формується, містять суперечливі підходи щодо того, чи поширюється ця норма на правовідносини, які виникли у зв’язку із загибеллю військовослужбовців до моменту набрання чинності Законом № 3515-IX (до 29 березня 2024 року) [4]. Оскільки право на ОГД виникає з дати смерті, вказаної у свідоцтві про смерть, тисячі цивільних дружин, чиї чоловіки загинули у перші роки повномасштабного вторгнення, опинилися в зоні правової невизначеності через відсутність у законі чітких ретроспективних застережень.

Додатковим системним недоліком чинного правового механізму є відсутність матеріально-процесуальної синхронізації та встановлення обов'язку «винятково судового» підтвердження статусу. Запроваджений механізм повністю ігнорує інститут особистого розпорядження військовослужбовця, який також було впроваджено зазначеною реформою [4]. Якщо військовослужбовець не встиг або з об'єктивних причин не зміг скласти письмове розпорядження, цивільна дружина/чоловік автоматично стають суб’єктами обтяжливого судового процесу, де тягар доказування повністю покладається на них. Законодавство не пропонує жодних адміністративних альтернатив, що створює невиправдану презумпцію «недобросовісності» фактичного шлюбу порівняно із зареєстрованим. Це змушує уразливу категорію громадян у стані гострої психологічної травми долати тривалі судові процедури для доведення очевидних фактів приватного життя, що суперечить принципу соціальної справедливості та верховенства права.

Сучасні судові перспективи захисту прав фактичного подружжя загиблих військовослужбовців безпосередньо залежать від належного обрання процесуальної форми звернення до суду. Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 315 Цивільного процесуального кодексу України, суди розглядають справи про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу в порядку окремого провадження, якщо відсутній спір про право [9]. Проте, як засвідчує судова практика, у справах про виплату одноразової грошової допомоги (ОГД) профільні відомства (зокрема, Міністерство оборони України) часто заперечують право заявника на виплати. За наявності такого

заперечення або вже винесеної відмови у призначенні допомоги, суди, спираючись на правові позиції Верховного Суду, закривають окреме провадження, оскільки вбачається спір про право, який має вирішуватися виключно в порядку позовного провадження за правилами цивільного або адміністративного судочинства [1].

Аналіз матеріально-правових критеріїв, якими керуються суди, вказує на поступову лібералізацію оцінки доказів з урахуванням об'єктивних реалій війни. Традиційний стандарт, сформований у практиці Верховного Суду, визначає, що для встановлення статусу фактичного подружжя необхідна сукупність трьох елементів: спільне проживання, ведення спільного господарства та наявності взаємних прав і обов'язків [2]. В умовах воєнного стану, коли військовослужбовець перебуває на лінії фронту, суди правомірно відходять від жорсткої вимоги безперервного фізичного проживання під одним дахом на момент смерті. До уваги беруться «непрямі», але переконливі докази: договори оренди житла, де цивільні чоловік чи дружина вказані разом, спільні фінансові зобов'язання (кредити, поручительства), докази взаємного утримання чи переказу коштів на банківські картки, а також спільні фотографії та детальні показання свідків (сусідів, родичів, побратимів) щодо існування сталої родини до моменту мобілізації захисника [2; 6].

Окремим процесуальним та матеріальним викликом, який суттєво знижує позитивні судові перспективи, залишається вимога щодо відсутності перебування осіб у будь-якому іншому зареєстрованому шлюбі. Судова практика неухильно дотримується положень статті 74 Сімейного кодексу України, згідно з якими факт проживання однією сім'єю без шлюбу може бути встановлений лише за умови, що ні чоловік, ні жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі [8]. Навіть якщо попередні офіційні шлюбні відносини військовослужбовця тривалий час існували лише номінально, а нові фактичні відносини були стабільними та довготривалими, суди безапеляційно відмовляють у задоволенні заяв цивільних дружин (чоловіків). У таких випадках суди констатують неможливість подвійного сімейного статусу, що

автоматично позбавляє цивільного партнера права на ОГД і переспрямовує ці виплати офіційній дружині або іншим родичам, визначеним законом, демонструючи пріоритет формального права над фактичними обставинами життя [1; 8].

Підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати, що законодавча реформа, реалізована через ухвалення Закону України № 3515-IX, відіграла фундаментальну роль у ліквідації дискримінаційного правового вакууму, офіційно закріпивши за фактичним подружжям загиблих військовослужбовців статус отримувачів одноразової грошової допомоги. Водночас це нововведення не вирішило проблему системно, а лише перевело її у площину матеріально-процесуальних колізій. Існуючий інструментарій захисту прав цивільних дружин та чоловіків залишається надмірно бюрократизованим через відсутність ретроспективних застережень для випадків загибелі захисників до березня 2024 року, а також через негнучкість матеріальної норми щодо принципу одношлюбності, яка повністю блокує захист інтересів осіб, якщо попередній офіційний шлюб військовослужбовця існував суто номінально.

Перспективи остаточного подолання зазначених прогалин сьогодні безпосередньо пов'язані з еволюцією судової практики та подальшим удосконаленням профільного законодавства. Судова гілка влади має послідовно адаптувати стандарт доказування до реалій воєнного стану, зміщуючи фокус із традиційного безперервного «спільного побуту під одним дахом» на оцінку непрямих фінансових та психоемоційних маркерів існування сталої родини. Для остаточного балансування публічних та приватних інтересів вбачається за доцільне на законодавчому рівні розширити автономію волі військовослужбовця. Пріоритет у призначенні соціальних виплат має надаватися не формальному факту реєстрації шлюбу чи тривалим судовим процесам, а особистому письмовому розпорядженню самого військовослужбовця, що відповідатиме принципам верховенства права та соціальної справедливості щодо тих, хто віддав життя за державу.

Список використаних джерел

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 січня 2024 року у справі № 560/17953/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/
2. Постанова Верховного Суду у складі Колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 22 березня 2023 року у справі № 290/425/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/
3. Постанова суду № 128/819/23 від 20.03.2025. Про встановлення факту проживання однією сім`єю без реєстрації шлюбу. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/
4. Про внесення змін до certains законодавчих актів України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги: Закон України від 09.12.2023 № 3515-IX. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3515-IX
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12
6. Про судову практику у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 5 (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95
7. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14
8. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14
9. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-42. Ст. 492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

УДК 349.3 : [351.86 : 355.244.2]

Білоцький Олександр Вікторович
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
кандидат юридичних наук, доцент

Ільчук Іван Іванович
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю
“Публічне управління та адміністрування”
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО АЛГОРИТМУ ОТРИМАННЯ СТАТУСУ ТА ПІЛЬГ ЧЛЕНАМИ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ЗАХИСНИКІВ І ЗАХИСНИЦЬ УКРАЇНИ

Захист прав та соціальне забезпечення членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України є одним із пріоритетних обов’язків держави, закріплених у ст. 16 Конституції України. З початком повномасштабної агресії рф навантаження на органи соціального захисту та ТЦК та СП зросло в рази. Попри цифровізацію державних послуг, чинний юридичний механізм підтвердження статусу та оформлення належних пільг і виплат залишається надмірно бюрократизованим, розпорошеним між різними відомствами та обтяжливим для осіб, які переживають втрату.

До ключових проблем чинного законодавчого алгоритму можна віднести:

- «Бюрократичне коло» збору документів: Для набуття статусу члена сім’ї загиблого (ст. 10-1 Закону № 3551-XII) заявники змушені самостійно збирати десятки довідок від військових частин, ТЦК та СП, лікувальних

закладів, що часто супроводжується затримками через людський фактор або втрату документів на фронті;

- проблема міжвідомчої комунікації: Відсутність автоматичного обміну даними в режимі реального часу між Реєстром військовозобов'язаних («Оберіг»), базами даних Міністерства оборони, Мінветеранів та Мінсоцполітики;

- складність процедури для цивільних осіб: Сім'ї загиблих добровольців, які не встигли офіційно увійти до складу ЗСУ чи МВС у перші дні спротиву, стикаються із судовими процесами для доведення факту участі родича в обороні України [1].

Запровадження принципу «Єдиного вікна» (One-Stop Shop) на базі Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) та Єдиного державного вебпорталу електронних послуг «Дія» виступає ключовим інструментом мінімізації бюрократичного навантаження на родини полеглих воїнів. Організаційно-правовий механізм функціонування таких вікон у регіонах координується спільними зусиллями Мінветеранів та Мінцифри, що дозволяє інтегрувати понад 20 профільних ветеранських сервісів, включно із процедурою встановлення статусів та призначенням одноразової грошової допомоги, безпосередньо за місцем звернення особи [2]. Проте попри розширення мережі стаціонарних та мобільних точок обслуговування, нагальною залишається потреба трансформації цього алгоритму із заявницького на проактивний. Це передбачає законодавче закріплення обов’язку уповноважених органів (ТЦК та СП, військових частин) самостійно ініціювати електронне супроводження процесу оформлення статусу через Єдиний державний реєстр ветеранів війни одразу після фіксації факту загибелі військовослужбовця, усуваючи необхідність особистого ходіння заявників по інстанціях.

Практична реалізація концепції «Єдиного вікна» у цифровому середовищі потребує повного переведення відповідних адміністративних процедур в електронну форму із забезпеченням автоматичного шерингу документів. Згідно з методичними рекомендаціями щодо організації роботи ветеранських вікон, ефективність надання послуг напряму залежить від міжвідомчої взаємодії та безперебійної інтеграції баз даних. Застосування інструментарію порталу та мобільного застосунку «Дія» дозволяє оптимізувати цей процес шляхом автоматичної верифікації відомостей із державних реєстрів актів цивільного стану для підтвердження родинних зв'язків. Таким чином, оптимізація алгоритму через цифрові сервіси та спеціалізовані зони адмінсервісу в ЦНАПах забезпечує комплексне надання соціальних гарантій в межах одного візиту або декількох кліків, суттєво знижуючи корупційні ризики та психоемоційне навантаження на членів сімей загиблих Захисників і Захисниць [3].

Цифровізація процедури набуття статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України та автоматичний шеринг документів є ключовими етапами усунення адміністративних бар'єрів на шляху до реалізації соціальних гарантій. Завдяки технічній модернізації Єдиного державного реєстру ветеранів війни (ЄДРВВ) та його інтеграції із засобами порталу «Дія», на законодавчому рівні забезпечено можливість дистанційного подання заяви, що мінімізує потребу у збиранні численних паперових довідок. Зокрема, сучасні електронні сервіси дозволяють верифікувати відомості про родинні зв'язки та підстави встановлення статусу (рішення медико-соціальних експертних комісій, свідоцтва про смерть чи матеріали лікарей-експертів) шляхом шерингу даних безпосередньо з Державного реєстру актів цивільного стану громадян та баз даних Міністерства оборони України. Водночас ефективність цієї системи потребує подальшого розвитку міжвідомчої електронної взаємодії «Трембіта» задля повного переходу від паперового документообігу до автоматичної перевірки відомостей у режимі реального

часу, що унеможливить затримки під час верифікації інформації уповноваженими органами та забезпечить надання державних послуг за проактивним принципом [4].

Уніфікація понятійного апарату в межах чинного законодавства є базовою умовою для подолання правових колізій та забезпечення справедливого розподілу соціальних пільг між членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України. На сьогодні в українському правовому полі спостерігається неузгодженість між нормами Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», оскільки дефініції поняття «член сім'ї» різняться за колом осіб та критеріями їх спільного проживання чи перебування на утриманні [5]. Для усунення цих розбіжностей, що часто стають предметом судових спорів та відмов з боку органів соціального захисту, необхідне системне термінологічне узгодження законодавчих актів, а також чітке нормативне закріплення єдиного переліку осіб, які мають право на статус і відповідні соціальні гарантії, з урахуванням висновків Верховного Суду щодо тлумачення поняття «сім'я». Уніфікований підхід до визначення категорій бенефіціарів у ветеранському законодавстві дозволить спростити правозастосовну практику, мінімізувати суб'єктивне трактування норм посадовими особами та гарантуватиме всебічний захист усім суб'єктам правовідносин, які втратили близьких унаслідок збройної агресії проти України.

Спрощення судового та досудового порядку визнання статусу члена сім’ї загиблого Захисника чи Захисниці України є критично важливим для забезпечення доступу до правосуддя, особливо для сімей добровольців, які захищали державу у складі неофіційних або цивільних формувань під час перших хвиль відсічі збройній агресії рф. У чинній правозастосовній практиці родичі таких бійців часто стикаються з відмовами органів соціального захисту

через брак стандартних документів установленого зразка, що змушує їх звертатися до судів цивільної або адміністративної юрисдикції для встановлення фактів, що мають юридичне значення. Для розвантаження судової системи та мінімізації психологічних та фінансових витрат родин нагальним є розширення дискреційних повноважень спеціальних міжвідомчих комісій при Міністерстві у справах ветеранів України, які мають отримати законодавче право виносити досудові рішення на підставі показань свідків, матеріалів адвокатських запитів та альтернативних джерел доказування. Удосконалення цього алгоритму у формі спрощеного (позовного) провадження за чіткими процесуальними стандартами Кодексу адміністративного судочинства України дозволить усунути надмірний формалізм, скоротити строки розгляду справ та гарантувати реалізацію принципу верховенства права щодо осіб, які віддали життя за незалежність держави [6].

Оптимізація законодавчого алгоритму отримання статусу та пільг членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України вимагає комплексного реформування правового поля на принципах людиноцентричності, цифровізації та правової визначеності. Ключовими векторами цієї трансформації є запровадження сервісної моделі «Єдиного вікна» на базі ЦНАП та платформи «Дія», налаштування автоматичного шерингу документів між відомчими реєстрами через систему «Трембіта», уніфікація поняття «член сім'ї» для усунення колізій між профільними законами, а також спрощення досудового й судового механізмів визнання статусів. Перехід від бюрократизованого заявницького принципу до проактивного цифрового супроводження дозволить державі автоматично забезпечувати соціальні гарантії родинам полеглих героїв, мінімізуючи їхні часові, фінансові та психоемоційні витрати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт щодо проблем реалізації прав членів сімей загиблих військовослужбовців / Громадська правозахисна організація. Київ, 2025. 45 с.

2. Державні послуги для ветеранів і ветеранок: принцип «єдиного вікна» у ЦНАП / Міністерство у справах ветеранів України. Офіційний вебсайт. URL: https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/derzhavni-poslugi-dlya-veteraniv-i-veteranok-printsip-edinogo-vikna-u-tsnap

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо спрощення порядку надання статусів та ветеранських послуг через центри надання адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2025 № 1226. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1226-2025-%D0%BF

4. Про затвердження Порядку надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 № 740 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 416). *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2015-%D0%BF

5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12

6. Проблеми встановлення в судовому порядку фактів, що мають юридичне значення для надання статусу члена сім'ї загиблого військовослужбовця : Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/

УДК 347.61/.64:349.3:355.1-058.56-055.1/.2

Петруня-Пилявська Наталія Анатоліївна
кандидат історичних наук, магістр права, доцент
доцент кафедри суспільних наук
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ВИПЛАТ ЧЛЕНАМ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ТА ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність проблеми

Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила різке зростання кількості осіб, які потребують реалізації передбачених державою соціальних гарантій, пов'язаних із загибеллю, смертю, потраплянням у полон або зникненням безвісти військовослужбовця. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачає відповідні гарантії членам сімей військовослужбовців, зокрема у сфері виплати грошового забезпечення військовослужбовців, які зникли безвісти за особливих обставин, та одноразової грошової допомоги у випадках загибелі (смерті). Спеціальне регулювання виплат під час дії воєнного стану передбачене також постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168.

Водночас наявність законодавчо встановленого права на відповідну виплату не завжди забезпечує його безперешкодну реалізацію. Відмова у призначенні допомоги, невизнання права конкретного члена сім'ї, неправильне визначення розміру виплати, тривале неприйняття рішення або бездіяльність суб'єкта владних повноважень зумовлюють необхідність звернення громадян до адміністративного суду. Особливої гостроти проблема набуває тоді, коли особа

вже отримала судове рішення на свою користь, рішення набрало законної сили, однак передбачене ним право фактично не реалізовано.

Таким чином, у цій категорії правовідносин виникає подвійна проблема: спочатку член сім'ї змушений доводити державі наявність права на соціальну гарантію**,** а після отримання остаточного судового рішення — домагатися від держави виконання рішення, ухваленого іменем України**.**

Актуальність дослідження посилюється тим, що невиконання остаточних рішень національних судів є для України не поодинокою, а системною проблемою. Європейський суд з прав людини у пілотному рішенні **«Юрій Миколайович Іванов проти України»** констатував структурну проблему тривалого невиконання рішень національних судів та відсутності ефективного внутрішнього засобу юридичного захисту, а у справі **«Бурмич та інші проти України»** ця проблема знову була визнана системною.

Конституційна природа досліджуваної проблеми випливає із взаємопов'язаних положень Конституції України.

Відповідно до **статті 3 Конституції України**, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 19 Конституції України встановлює обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України.

Особливе значення має **стаття 46 Конституції України**, яка гарантує громадянам право на соціальний захист, зокрема у разі втрати годувальника.

Відповідно до **статті 55 Конституції України**, права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Вирішальною для стадії виконання є **стаття 129-1 Конституції України**, відповідно до якої судове рішення є обов'язковим до виконання, держава

забезпечує його виконання у визначеному законом порядку, а контроль за виконанням здійснює суд.

Отже, конституційне право на судовий захист не може вважатися реалізованим лише внаслідок ухвалення судом рішення. Його кінцевим результатом має бути **фактичне поновлення порушеного права**.

У спорах щодо соціальних виплат адміністративний суд може визнати протиправною відмову суб'єкта владних повноважень, скасувати відповідне рішення, зобов'язати повторно розглянути заяву, зобов'язати прийняти рішення з урахуванням висновків суду, зобов'язати здійснити нарахування, зобов'язати нарахувати та виплатити відповідні кошти. Проте ефективність цих способів захисту є неоднаковою.

Найбільш проблемним є рішення, яким суб'єкта владних повноважень лише зобов'язано повторно розглянути заяву**.** Формально виконуючи рішення суду, державний орган може здійснити повторний розгляд, однак знову прийняти негативне для особи рішення.

У такому випадку утворюється своєрідне «замкнене коло судового захисту»**:** заява → відмова → суд → скасування відмови → повторний розгляд → нова відмова → новий судовий процес.

Тому в соціально чутливих спорах принципове значення має застосування судом такого способу захисту, який забезпечує не лише формальне усунення незаконного рішення органу, а ефективне та остаточне поновлення порушеного права**.**

Одним із ключових процесуальних механізмів забезпечення реального виконання рішення є передбачена статтею 378 Кодексу адміністративного судочинства України можливість встановлення або зміни способу і порядку виконання судового рішення. Підставою для цього є обставини, які істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим.

Для досліджуваної категорії спорів принциповим є питання про можливість переходу від способу виконання: «зобов'язати суб'єкта владних повноважень здійснити виплату» до способу:«стягнути із суб'єкта владних повноважень визначену суму коштів».

На перший погляд, така трансформація могла б забезпечити ефективніше примусове виконання рішення. Однак судова практика свідчить, що межа між допустимою зміною способу виконання і недопустимою зміною самого судового рішення є достатньо вузькою.

Правова позиція Верховного Суду у справі № 420/6671/18

Ключове значення має постанова Верховного Суду від 24 липня 2023 р. у справі № 420/6671/18.

У цій справі первісним рішенням орган Пенсійного фонду було зобов'язано виплатити заборгованість. Під час виконавчого провадження державний виконавець звернувся до суду із заявою про зміну способу виконання — із зобов'язання виплатити заборгованість на безпосереднє стягнення конкретної суми.

Суди першої та апеляційної інстанцій таку заяву задовольнили. Однак Верховний Суд скасував відповідні рішення та відмовив у зміні способу виконання.

Верховний Суд виходив із того, що під час вирішення спору по суті суд не розглядав майнову вимогу про стягнення конкретної суми та не перевіряв правильність її нарахування. Тому перетворення зобов'язання здійснити виплату на стягнення конкретної суми фактично призводило б до зміни рішення по суті та вирішення питання, яке не було предметом первісного судового розгляду.

Ця правова позиція має принципове значення для виплат членам сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців.

Якщо суд лише зобов'язав орган повторно розглянути заяву або вирішити питання щодо призначення допомоги, зміна способу виконання на безпосереднє стягнення певної суми може фактично означати вирішення нового питання по суті.

Водночас ситуація є іншою, коли:

право особи на виплату вже остаточно встановлено;

обов'язок суб'єкта владних повноважень здійснити виплату визначений;

розмір належної виплати встановлений законом або вже визначений компетентним органом;

для визначення суми не потрібне нове дослідження доказів;

єдиною невиконаною дією залишається фактичне перерахування коштів.

Саме визначення правового режиму такого випадку потребує подальшого законодавчого врегулювання.

Ще однією проблемою є посилання суб'єктів владних повноважень на відсутність бюджетного фінансування.

У справі № 420/6671/18 Верховний Суд розмежував існування права особи на виплату та наявність підстав для зміни способу виконання рішення. При цьому Суд погодився з тим, що право на соціальну виплату не може ставитися в залежність від бюджетних асигнувань, однак відсутність належного фінансування сама по собі не давала підстав змінити спосіб виконання на стягнення конкретної суми.

Схожий принцип щодо соціальних прав сформульовано Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 21 вересня 2023 р. у зразковій справі № 260/3564/22**:** гарантовані законом виплати не можуть ставитися у залежність від бюджетних видатків.

Ця позиція є важливою і для соціальних гарантій членів сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців.

Особа не формує державний бюджет, не розподіляє бюджетні асигнування і не визначає фінансування відповідної бюджетної програми. Отже, негативні наслідки неналежного бюджетного планування не повинні перекладатися на особу, право якої вже встановлене законом та підтверджене остаточним судовим рішенням.

Тут і виникає основна правова колізія:

право підтверджено → судове рішення обов'язкове → відсутність коштів не припиняє право → однак зміна способу виконання на безпосереднє стягнення також допускається не завжди.

Саме ця правова ситуація потребує спеціального вирішення.

Важливою тенденцією останніх змін адміністративного процесуального законодавства є посилення інституту судового контролю за виконанням судових рішень.

Законом України від 21 листопада 2024 р. № 4094-IX механізми такого контролю було істотно оновлено. Чинний КАС України передбачає спеціальні процедури розгляду заяви про зобов'язання подати звіт, розгляду самого звіту та реагування суду на неналежне виконання рішення. За визначених законом умов суд може також за власною ініціативою поставити питання про зміну способу і порядку виконання рішення.

Отже, зміна способу виконання дедалі більше пов'язується не лише з ініціативою сторін чи державного виконавця, а із функцією самого суду щодо забезпечення реального виконання ухваленого ним рішення.

Водночас практика Верховного Суду демонструє необхідність дотримання належної процедури судового контролю. У справі **№ 640/21223/20** Верховний Суд підкреслив, що обов'язковість виконання судового рішення є складовою права на справедливий суд та конституційним принципом; при цьому заходи судового контролю мають застосовуватися з дотриманням встановленої законом процедури.

Положення національного законодавства необхідно розглядати також у контексті **статті 6** Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод**.**

Європейський суд з прав людини послідовно виходить із того, що право на суд було б ілюзорним, якби правова система держави дозволяла залишати остаточне та обов'язкове судове рішення невиконаним.

Для України особливе значення має пілотне рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 р**.**, у якому ЄСПЛ констатував структурну проблему тривалого невиконання рішень національних судів і відсутності ефективних внутрішніх засобів захисту.

У справі «Бурмич та інші проти України» від 12 жовтня 2017 **р.** Велика палата ЄСПЛ підтвердила системний характер цієї проблеми.

Таким чином, проблема виконання судових рішень щодо соціальних виплат членам сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців має не лише внутрішньодержавний, а й **конвенційно-правовий вимір**.

Проведений аналіз дозволяє виділити такі основні проблеми.

По-перше, чинний механізм виконання рішень зобов'язального характеру не завжди забезпечує фактичне отримання соціальної виплати.

По-друге, рішення про повторний розгляд заяви може призводити до нового адміністративного та судового циклу замість остаточного поновлення права.

По-третє, існує правова невизначеність щодо допустимих меж трансформації рішення «зобов'язати виплатити» у безпосереднє стягнення коштів.

По-четверте, бюджетний механізм фактично може впливати на строки реалізації права, хоча саме право не повинно залежати від наявності бюджетного фінансування.

По-п'яте, загальні механізми примусового виконання не повною мірою враховують особливий соціальний статус стягувачів — членів сімей осіб, які загинули або зникли безвісти під час захисту України.

З метою забезпечення реального, а не декларативного судового захисту доцільно передбачити **спеціальний процесуальний механізм виконання судових рішень щодо соціальних виплат членам сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців**.

Такий механізм має передбачати:

пріоритетне виконання судових рішень зазначеної категорії;

встановлення **скорочених строків добровільного виконання** рішення суб'єктом владних повноважень;

посилений **судовий контроль за фактичним, а не формальним виконанням** рішення;

автоматичний обмін інформацією між судом, суб'єктом владних повноважень, органами державної виконавчої служби та Казначейством;

звільнення стягувача від необхідності повторного подання документів, які вже досліджені судом і містяться у державних інформаційних ресурсах;

законодавче визначення критеріїв, за яких зміна способу виконання із зобов'язання здійснити виплату на **стягнення визначеної суми коштів** не вважається зміною рішення по суті;

ефективні механізми відповідальності за необґрунтоване затягування виконання рішення.

Доцільним видається нормативне закріплення правила, відповідно до якого у справах щодо соціальних виплат членам сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців зміна способу виконання із зобов'язання здійснити виплату на стягнення коштів допускається, якщо одночасно виконуються такі умови:

- судовим рішенням остаточно встановлено право особи на відповідну виплату;
- рішення набрало законної сили;
- суб'єкт владних повноважень не виконав його у встановлений строк;
- розмір виплати прямо встановлений нормативно-правовим актом або вже визначений компетентним суб'єктом владних повноважень;
- визначення суми не потребує нового дослідження доказів чи вирішення нового спору про право;
- зміна способу виконання спрямована виключно на реалізацію вже встановленого судом права.

За таких умов перехід від «зобов'язати здійснити виплату» до «стягнути визначену суму» не повинен розглядатися як зміна рішення по суті, оскільки матеріальне право особи та обов'язок держави вже встановлені, а змінюється виключно процесуальний механізм їх реалізації.

Висновки

Виконання судового рішення є невід'ємною складовою права на судовий захист. Для членів сімей загиблих та зниклих безвісти військовослужбовців юридичним результатом захисту має бути не саме існування рішення суду, а фактичне отримання належної соціальної виплати**.**

Правові позиції Верховного Суду свідчать про необхідність чіткого розмежування зміни способу виконання та зміни самого судового рішення. Водночас надто формальне застосування цієї межі може створювати ситуацію, коли особа має остаточне рішення на свою користь, але не має ефективного процесуального механізму отримання коштів.

Посилення судового контролю законодавчими змінами 2024 року створює додаткові можливості для підвищення ефективності виконання, однак

саме щодо соціально чутливих виплат доцільне подальше спеціальне нормативне регулювання.

Отже, ключовим напрямом удосконалення законодавства має стати перехід від моделі «право підтверджено судом» до моделі «право підтверджено та реально поновлено».

Держава, яка програла судовий спір щодо соціальної гарантії члену сім'ї загиблого або зниклого безвісти захисника України, не повинна змушувати цю особу розпочинати нову боротьбу — вже за виконання рішення, ухваленого іменем України.

Список використаних джерел

1. **Конституція України** від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Ст. 3, 19, 46, 55, 95, 129-1. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.08.2026.
2. **Кодекс адміністративного судочинства України** від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. Зокрема ст. 14, 370, 378 та положення щодо судового контролю за виконанням судових рішень. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.08.2026.
3. **Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей** : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.08.2026.
4. **Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин** : Закон України від 12 липня 2018 р. № 2505-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.08.2026.
5. **Про гарантії держави щодо виконання судових рішень** : Закон України від 5 червня 2012 р. № 4901-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.08.2026.
6. **Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль** : Закон України від 21 листопада 2024 р. № 4094-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.08.2026.

7. **Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану** : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168. Дата звернення: 18.08.2026.
8. **Постанова Верховного Суду від 24 липня 2023 р. у справі № 420/6671/18** — щодо меж зміни способу і порядку виконання судового рішення у спорі про соціальні виплати.
9. **Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 вересня 2023 р. у справі № 260/3564/22** — щодо неможливості поставити гарантовані законом виплати у залежність від бюджетних видатків.
10. **Постанова Верховного Суду від 8 вересня 2023 р. у справі № 640/21223/20** — щодо судового контролю за виконанням судового рішення та обов'язковості його виконання як складової права на справедливий суд.
11. **Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод** від 4 листопада 1950 р. Ст. 6, 13; ст. 1 Першого протоколу. Дата звернення: 18.08.2026.
12. **Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine**, application no. 40450/04, judgment of 15 October 2009. European Court of Human Rights — щодо системної проблеми тривалого невиконання остаточних рішень національних судів. Дата звернення: 18.08.2026.
13. **Burmych and Others v. Ukraine [GC]**, applications nos. 46852/13 та ін., decision of 12 October 2017. European Court of Human Rights — щодо системного характеру проблеми невиконання та несвоєчасного виконання судових рішень в Україні. Дата звернення: 18.08.2026.

УДК 349.3:355.257.7

Білоцький Олександр Вікторович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Кочмарський Станіслав Ростиславович
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю
“Публічне управління та адміністрування”
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ НА СОЦІАЛЬНІ ВИПЛАТИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила стрімке зростання кількості загиблих Захисників і Захисниць України, а відтак — і кількості сімей, які набувають права на державну соціальну підтримку. Належне законодавче забезпечення прав членів таких сімей є не лише конституційним обов'язком держави (ст. 3, ст. 46 Конституції України), а й індикатором дієвості системи соціального захисту в умовах воєнного стану. Водночас правозастосовна практика останніх років демонструє, що якість нормативного регулювання істотно відстає від масштабу соціальної потреби, породжуючи численні відмови, судові спори та неоднакове тлумачення законодавства.

Правову основу соціального захисту членів сімей загиблих становить розгалужений масив нормативних актів різної юридичної сили: Закон України

«Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-XII (зокрема ст. 16, 16-1, що визначають підстави та розміри одноразової грошової допомоги), Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-XII (ст. 10 щодо кола членів сімей загиблих), постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану», постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2016 № 336 (у редакції від 24.09.2024) та постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 № 740, якою врегульовано порядок надання статусу члена сім'ї загиблого. Множинність підзаконних актів, прийнятих у різний час і з різною метою, є першою системною проблемою — вона ускладнює як тлумачення норм, так і їх одноманітне застосування уповноваженими органами.

Аналіз правозастосовної практики дає змогу виокремити кілька ключових проблем.

По-перше, звуження кола осіб, які мають право на одноразову грошову допомогу. Зміни до ст. 16-1 Закону № 2011-XII, що набули чинності 25 серпня 2022 року, суттєво обмежили перелік отримувачів виплати, виключивши, зокрема, окремі категорії повнолітніх дітей загиблого. Це спричинило масові відмови Міністерства оборони України та хвилю судових позовів. Верховний Суд у постановах від 29.03.2024 у справі № 440/3321/23, від 21.08.2024 у справі № 160/20229/22, від 18.11.2024 у справі № 240/1743/24 та від 17.03.2025 у справі № 280/2749/24 послідовно формує позицію про те, що чинне законодавство передбачає декілька самостійних розмірів одноразової грошової допомоги з чітко визначеними умовами призначення для кожного з них, що органи виконавчої влади нерідко ігнорують під час прийняття рішень про відмову.

По-друге, невизначеність статусу дітей, зачатих за життя військовослужбовця та народжених після його смерті. Попри те, що судова практика визнає за такими дітьми право на виплату в розмірі 15 млн грн, органи соціального захисту продовжують відмовляти у призначенні допомоги з формальних підстав, що свідчить про розрив між нормативним регулюванням (як його тлумачить суд) і адміністративною практикою.

По-третє, надмірна бюрократизація процедури підтвердження статусу члена сім'ї загиблого, встановленої постановою Кабінету Міністрів України № 740, а також колізії у визначенні переліку документів, необхідних для призначення виплат за постановою № 336 у редакції 2024 року. Наслідком є систематичне порушення строків розгляду звернень і вимушене оскарження бездіяльності або рішень органів у судовому порядку, що суперечить меті компенсаційних виплат — оперативній матеріальній підтримці сім'ї, яка втратила годувальника.

По-четверте, відсутність єдиного кодифікованого підходу до визначення поняття «член сім'ї загиблого» для різних видів соціальних виплат: законодавство про статус ветеранів, законодавство про соціальний захист військовослужбовців та сімейне законодавство визначають це поняття неоднаково, що на практиці призводить до ситуацій, коли особа визнається членом сім'ї для одного виду допомоги, але не визнається таким для іншого.

Перспективи вдосконалення законодавчого забезпечення прав членів сімей загиблих вбачаються у таких напрямах: 1) уніфікація визначення поняття «член сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України» на рівні закону з подальшим використанням єдиного визначення у всіх підзаконних актах; 2) кодифікація норм про соціальні виплати сім'ям загиблих в одному нормативному акті замість їх розпорошення між законами та численними постановами Кабінету Міністрів України; 3) законодавче закріплення обов'язку органів виконавчої влади враховувати усталену практику Верховного Суду під

час прийняття рішень про призначення виплат, що дало б змогу зменшити кількість судових спорів; 4) спрощення адміністративної процедури підтвердження статусу члена сім'ї загиблого за принципом «єдиного вікна» та скорочення строків розгляду звернень; 5) гармонізація національного регулювання із міжнародними стандартами соціального захисту сімей осіб, які загинули під час проходження військової служби.

Отже, чинне законодавче забезпечення права членів сімей загиблих на соціальні виплати, попри розгалуженість нормативної бази, характеризується істотними прогалинами та внутрішньою неузгодженістю, які на практиці компенсуються судовим захистом. Це свідчить про нагальну потребу системної законодавчої реформи, спрямованої на уніфікацію понятійного апарату, кодифікацію відповідних норм та мінімізацію дискреційних повноважень органів виконавчої влади під час вирішення питань про призначення соціальних виплат сім'ям загиблих Захисників і Захисниць України.

Список використаних джерел

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12.
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12 .
3. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168. *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-п .
4. Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2016 № 336 (в редакції від 24.09.2024). *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-2016-п .

5. Про затвердження Порядку надання статусу особи, на яку поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 № 740. *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2015-n .
6. Пільги та виплати членам сімей загиблих військовослужбовців. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини : веб-сайт. *URL:* https://ombudsman.gov.ua/uk/pilgi-ta-viplati-chlenam-simej-zagiblih-vijskovosluzhbovciv .
7. Правове регулювання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця. *Актуальні проблеми права: теорія і практика. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/1307*.
8. З якими проблемами зіштовхуються родини загиблих Героїв. Українська правда: веб-сайт. *URL:* https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/6/7396558/ .
9. Право на отримання одноразової грошової допомоги виникає у разі смерті військовослужбовця у зв'язку із пораненням (контузією, травмою чи каліцтвом), отриманими під час захисту Батьківщини : огляд судової практики. LexInform : веб-сайт. *URL:* https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/pravo-na-otrymannya-odnorazovoyi-groshovoyi-dopomogy-vynykaye-u-razi-smerti-vijskovosluzhbovtsya-u-zv-yazku-iz-poranennyam-kontuziyeyu-travmoyu-chy-kalitstvom-otrymanymy-pid-chas-zahystu-batkivshhyny/ .

УДК 349.3:355.292(477)

Гривнак Богдан Любомирович
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження законодавчого забезпечення прав членів сімей загиблих військовослужбовців обумовлена насамперед масштабними наслідками збройної агресії російської федерації проти України, яка призвела до значного зростання кількості сімей, що втратили своїх рідних під час захисту держави. У цих умовах особливого значення набуває забезпечення належного рівня соціального та правового захисту таких осіб, що є одним із пріоритетних обов'язків держави та важливою складовою реалізації принципу соціальної держави.

Попри суттєве оновлення законодавства у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, чинна нормативно-правова база залишається недостатньо систематизованою, містить окремі прогалини, суперечності та складні адміністративні процедури. Це негативно впливає на своєчасність реалізації гарантованих державою прав, зокрема щодо отримання одноразової грошової допомоги, пенсійного забезпечення, житлових гарантій, медичної, психологічної та соціальної підтримки.

Загалом можна визначити такі основні проблеми та виклики законодавчого забезпечення прав членів сімей загиблих військовослужбовців в Україні:

– фрагментарність законодавчого регулювання. Норми, що визначають права членів сімей загиблих військовослужбовців, містяться у великій кількості нормативних документів. Така розпорошеність створює труднощі для громадян у пошуку необхідної інформації та для органів влади під час застосування законодавства;

– складність процедури отримання соціальних гарантій. Для призначення одноразової грошової допомоги, пенсій, компенсацій, пільг та інших видів державної підтримки члени сімей повинні пройти складні адміністративні процедури, зібрати значний пакет документів та звертатися до різних державних установ. Це суттєво ускладнює доступ до гарантованих прав;

– тривалі строки оформлення виплат. Однією з найпоширеніших проблем є затримки під час призначення одноразової грошової допомоги та інших соціальних виплат. Причинами є тривалі перевірки документів, недостатня координація між державними органами, велика кількість звернень та бюрократичні процедури;

– неоднозначність визначення кола осіб, які мають право на державну підтримку. На практиці виникають спори щодо визначення членів сім'ї загиблого військовослужбовця, особливо у випадках цивільного шлюбу, фактичного утримання дітей, усиновлення, опіки або наявності кількох осіб, які претендують на отримання соціальних виплат;

– недостатній рівень інформаційної підтримки. Члени сімей загиблих військовослужбовців не завжди своєчасно отримують повну інформацію про свої права, перелік соціальних гарантій та порядок їх реалізації. Відсутність єдиного інформаційного ресурсу значно ускладнює доступ до необхідної інформації;

– недостатня міжвідомча координація. Реалізація державних гарантій потребує взаємодії Міністерства оборони України, Міністерства у справах ветеранів України, Пенсійного фонду України, органів соціального захисту

населення, територіальних центрів комплектування та інших установ. Недостатня координація між ними призводить до дублювання процедур та затримок у прийнятті рішень;

– проблеми із підтвердженням статусу загиблого військовослужбовця. У випадках зникнення безвісти, неможливості ідентифікації тіла, тривалого проведення розслідувань або судово-медичних експертиз процес встановлення юридичного факту загибелі може затягуватися, що відкладає призначення соціальних гарантій членам сім'ї;

– обмеженість окремих видів соціальної підтримки**.** Хоча законодавством передбачено широкий перелік пільг, окремі напрями підтримки залишаються недостатньо розвиненими. Зокрема, потребують подальшого вдосконалення механізми забезпечення психологічної допомоги, професійної перепідготовки членів сімей, їхнього працевлаштування, забезпечення житлом та довгострокового соціального супроводу дітей загиблих військовослужбовців.

– необхідність гармонізації законодавства з європейськими стандартами. У контексті євроінтеграції України актуальним є подальше наближення національного законодавства до міжнародних стандартів захисту прав людини, забезпечення принципів рівності, недискримінації, доступності адміністративних послуг та належного соціального забезпечення сімей загиблих захисників.

Таким чиному, основними викликами законодавчого забезпечення прав членів сімей загиблих військовослужбовців в Україні є фрагментарність нормативної бази, складність адміністративних процедур, недостатня міжвідомча взаємодія, проблеми з визначенням кола отримувачів державної підтримки та необхідність подальшого вдосконалення законодавства. Для підвищення ефективності державної політики доцільно здійснити кодифікацію нормативно-правових актів, спростити процедури отримання соціальних гарантій, розширити цифрові сервіси, посилити інформаційне супроводження

сімей загиблих військовослужбовців та забезпечити комплексний соціальний супровід таких сімей на всіх етапах реалізації їхніх прав.

Список використаних джерел

1. Божко В. М., Юдіна А. Г. Узагальнення правових позицій Верховного Суду щодо виплати одноразової грошової допомоги членам сімей загиблих військовослужбовців // Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2026. № 51(1). С. 11–22. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-51-1-11-22.
2. Колосок А. М., Цимбалюк І. О. Соціальний захист ветеранів війни // Ввічливість. Humanitas. 2024. № 3. С. 187–196. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.26
3. Синчук С., Оліярник Б. Правове забезпечення виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі військовослужбовця. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2025. Вип. 80. С.265–273.URL:https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/13517/14008 (дата звернення: 15.06.2026).
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text(дата звернення: 15.06.2026).

УДК 349.3:355.01

Тараненко Людмила Станіславівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, земельного
та господарського права,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ЮРИДИЧНИЙ СУПРОВІД РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ЗАХИСНИКІВ І ЗАХИСНИЦЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила значне збільшення кількості членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, які потребують належної реалізації гарантованих державою соціальних прав. Після втрати близької людини сім'я набуває права на комплекс соціальних гарантій, реалізація яких пов'язана з проходженням адміністративних процедур, взаємодією з різними органами державної влади та підтвердженням юридичних фактів.

Правову основу соціального захисту цієї категорії осіб становлять Конституція України [3], закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [12], «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [10], «Про безоплатну правничу допомогу» [9], «Про соціальні послуги» [11], «Про адміністративну процедуру» [8] та інші нормативно-правові акти Законодавство гарантує право на одноразову грошову допомогу, пенсійне забезпечення, соціальні пільги, соціальні послуги й інші заходи державної підтримки.

Попри належне законодавче регулювання, реалізація соціальних гарантій ускладнюється фрагментарністю адміністративних процедур і недостатньою

міжвідомчою взаємодією, що покладає на членів сімей загиблих обов'язок самостійно збирати документи та підтверджувати юридичні факти.

Юридичний супровід реалізації соціальних гарантій членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України доцільно розглядати як комплексну діяльність, спрямовану на забезпечення ефективної реалізації їхніх соціальних прав шляхом правового консультування, документального супроводу, представництва інтересів особи та взаємодії з уповноваженими органами. З огляду на складність процедур оформлення окремих видів соціального забезпечення такий супровід має здійснюватися на всіх етапах реалізації соціальних гарантій.

Найбільш складною є реалізація права на одноразову грошову допомогу у разі загибелі військовослужбовця. Основні труднощі пов'язані з підтвердженням юридичних фактів, необхідних для призначення виплати, насамперед причинного зв'язку між загибеллю та виконанням військового обов'язку, а також визначенням кола осіб, які мають право на допомогу. Недостатня міжвідомча взаємодія та необхідність судового встановлення окремих юридичних фактів істотно ускладнюють і подовжують реалізацію цього права.

Практика свідчить про неоднакове застосування законодавства уповноваженими органами, що призводить до затягування адміністративних процедур. Правові позиції Верховного Суду мають важливе значення для формування єдиної практики реалізації соціальних гарантій. Так, у постанові від 20.03.2025 р. Суд наголосив, що встановлення факту перебування на утриманні повинно ґрунтуватися на оцінці сукупності доказів фактичного матеріального забезпечення особи загиблим військовослужбовцем [5]. У постанові від 11.03.2026 р. Верховний Суд зазначив, що підтвердження факту проживання однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу здійснюється шляхом комплексної оцінки доказів існування сімейних відносин, спільного

побуту та взаємних прав і обов'язків [6]. Аналогічно у постанові від 16.06.2026 р. Верховний Суд звернув увагу на необхідність правильного визначення кола осіб, які мають право на одноразову грошову допомогу [7].

Наступним етапом реалізації соціальних гарантій є набуття статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України [4]. Від набуття цього статусу залежить отримання більшості пільг, компенсацій і соціальних послуг. Практична реалізація цієї процедури ускладнюється необхідністю підтвердження окремих юридичних фактів, насамперед щодо осіб, які проживали із загиблим однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу або перебували на його утриманні. Верховний Суд наголошує на необхідності всебічної оцінки відповідних доказів [6].

Важливу роль у забезпеченні реалізації соціальних гарантій відіграє система безоплатної правничої допомоги, яка забезпечує консультування, представництво інтересів заявників та захист їхніх прав у спорах щодо призначення соціальних виплат і пенсійного забезпечення. Крім того, практика свідчить, що навіть за наявності безоплатної правничої допомоги заявники змушені самостійно взаємодіяти з багатьма державними органами. Тому перспективним напрямом удосконалення юридичного супроводу є запровадження персонального координатора (кейс-менеджера), який забезпечував би комплексний супровід сім'ї від моменту виникнення права до завершення всіх адміністративних процедур.

Проведене дослідження свідчить про необхідність удосконалення законодавства шляхом: - законодавчого закріплення принципу «єдиного звернення»; - запровадження автоматизованого міжвідомчого обміну інформацією та уніфікації процедур призначення соціальних виплат; - створення інституту персонального координатора (кейс-менеджера).

Отже, юридичний супровід реалізації соціальних гарантій членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України доцільно розглядати як комплексний організаційно-правовий механізм, що поєднує правове консультування, документальний супровід, представництво інтересів особи, координацію адміністративних процедур і взаємодію з уповноваженими органами. Ефективність такої моделі визначається рівнем міжвідомчої взаємодії, цифровізації адміністративних процедур та впровадженням людиноцентричного підходу до реалізації соціальних прав. Реалізація запропонованих заходів сприятиме своєчасному й повному забезпеченню соціальних прав членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України.

Список використаних джерел

1. Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності окремих категорій осіб відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р., № 168. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF (дата звернення: 26.06.2026).
2. Деякі питання соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2016 р., № 336. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 26.06.2026).
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 26.06.2026).
4. Порядок надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України : постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р., № 740. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2015-%D0%BF (дата звернення: 26.06.2026).
5. Постанова Касаційного цивільного суду від 20.03.2025 р. у справі № 128/819/23 щодо встановлення факту перебування на утриманні як юридичної підстави виникнення права на соціальні гарантії. URL:

https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=125985768 (дата звернення: 01.07.2026).

6. Постанова Касаційного цивільного суду від 11.03.2026 р. у справі справа № 686/4587/24 (провадження № 61-5444св25) щодо встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу як підстави для реалізації соціальних прав членів сім'ї загиблого військовослужбовця. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=134766147 (дата звернення: 01.07.2026).
7. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16.06.2026 у справі № 620/10029/24 (провадження № К/990/19427/25) щодо застосування законодавства при призначенні одноразової грошової допомоги членам сімей загиблих військовослужбовців. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137474852 (дата звернення: 01.07.2026).
8. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р., № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20 (дата звернення: 26.06.2026).
9. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 р., № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17 (дата звернення: 26.06.2026).
10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р., № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12 (дата звернення: 26.06.2026).
11. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р., № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19 (дата звернення: 26.06.2026).
12. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р., № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12 (дата звернення: 26.06.2026).

УДК 342.9:355.3

Ігор ТЕМЕХ
к.ю.н. (PhD)
Штаб-сержант 3 категорії групи соціального
супроводу секції цивільно-військового
співробітництва штабу військової частини,

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СЛУЖБ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗСУ ТА ЙОГО ПОДАЛЬШЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

З часів давнього Риму відомий вислів Si vis pacem, para bellum (лат. «хочеш миру, готуйся до війни»). Тут йде мова не лише про накопичення зброї та бойових одиниць, а й про формування структур та механізмів, які також забезпечують гарантії для належного рівня життя військовослужбовців та їх сімей.

Наявність таких структур надає впевненості військовослужбовцям у забезпеченні в подальшому гідного рівня життя, як власного, так і своєї сім'ї. Найактуальнішою є така потреба в разі завершення служби внаслідок поранення чи загибелі військовослужбовця. Адже в такому випадку військовослужбовець втрачає можливість належного утримання себе і своєї сім'ї.

З 2014 року в Україні діє військовий структурний підрозділ – служба цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України (ЦВС). ЦВС стала першою в Збройних Силах України (ЗСУ), яку було сформовано повністю за стандартами НАТО. Формування ЦВС здійснювалось кількома етапами, шляхом прийняття та реалізації ряду нормативно-правових актів. Процес створення розпочався на підставі рішення Міністра оборони України та

Головнокомандувача ЗСУ від 05.05.2014, яким започатковано проведення пілотного проєкту запровадження ЦВС у Збройних Силах України. Наступним кроком стало формування восени 2014 року Управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу ЗСУ. В подальшому його діяльність була регламентована Наказом Генштабу ЗСУ № 411 від 08.11.2016. На завершальному етапі формування ЦВС було видано Наказ Генерального штабу ЗСУ № 446 від 20.12.2017 року, яким затверджено «Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України». На сьогодні поняття та завдання ЦВС закріплені в Законі України «Про оборону України», де визначено, що ЦВС є комплексом заходів щодо координації та взаємодії військових формувань з органами влади, організаціями та громадянами.

Функціонально ЦВС, яку ще йменують натівською термінологією як CIMIC – Civil-Military Cooperation, переважно вирішує питання реалізації державної підтримки та супроводу сімей полеглих військовослужбовців. Робота ЦВС з сім'ями полеглих воїнів належить до найскладніших, але при цьому є найважливішим напрямком діяльності цієї служби. Характерним є те, що цей напрямок діяльності ЦВС поєднує в собі різні види підтримки родин полеглих – юридичну, моральну та соціальну.

Тривалість надання супроводу Служби ЦВС в кожному конкретному випадку є різною. Переважно супровід розпочинається з часу офіційного встановлення факту загибелі військовослужбовця, і може тривати до вирішення усіх проблемних питань, пов'язаних із загибеллю. Буває, що після поховання проходять роки. Тут визначальним є зміст потреби родини загиблого воїна в супроводі.

Ця діяльність добре прописана в нормах законодавства на сьогодні.

Однак, перші місяці повномасштабного вторгнення показали брак підготовлених кадрів для ефективної діяльності у цій сфері. Кожна бригада вирішувала цю потребу по своєму.

Автору довелось стикнутись із діяльністю патронатної служби Третьої штурмової бригади. Це специфічна процедура, не унормована законодавчо. Однак її результати наочні – у бійців сформовано підставне переконання у належній повазі та шанобливих проводах при переході на "небесну варту".

Практика створення та діяльності власних патронатних служб прослідковувалась і у Добровольчому українському корпусі "Правий Сектор", після його переформування у бойову бригаду ЗСУ. Також відомо про патронатну службу бригади "Маґура".

З метою узагальнення практики в сфері підвищення мотивації військовослужбовців до належного виконання ними військового та службового обов'язку, підтримки та піклування про них та членів їх сімей в разі поранення, зникнення безвісти чи загибелі, у липні 2024 року було прийнято Концепцію впровадження супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в системі цивільно-військового співробітництва ЗСУ, а в серпні цього ж року Постановою Кабінету міністрів запроваджено служби супроводу у Силах безпеки та оборони.

Станом на сьогодні вже понад рік триває процес постійного підвищення кваліфікації фахівців, узагальнення та обміну досвідом у системі цивільно-військового співробітництва ЗСУ. Під керівництвом Центрального управління ЦВС ГШ ЗСУ, за участі Правозахисного центру для військових "Принцип" і громадської організації "Юридична сотня", серед цивільних фахівців та військових здійснюється відбір, та подальша підготовка тренерів служб супроводу в системі ЦВС. Автор у січні 2026 року пройшов навчання на одному з таких тренінгів, і також є сертифікованим тренером служб супроводу підрозділів ЗСУ.

Уже у статусі тренера під час проведення занять для фахівців служб супроводу підрозділів ЗСУ, надається інформація про види і способи діяльності цих служб, роз'яснюються окремі деталі діяльності, та акцентується увага на

якісному документальному оформленні, що убезпечуватиме порушення прав військовослужбовців чи членів сімей полеглих.

Розроблено комплекс алгоритмів дій для фахівців служб супроводу в системі ЦВС, який є динамічним. Обґрунтовано зв'язок зазначеного алгоритму дій із основними завданнями служб супроводу. Він постійно удосконалюється відповідно до змін чинного законодавства та досвіду реалізації цих алгоритмів на практиці.

Структурно цей комплекс алгоритмів допомоги (супроводу) поділено на три групи – для поранених, сімей зниклих безвісти військовослужбовців, та сімей полеглих.

В разі надання супроводу для сімей загиблих виокремлено такі етапи: встановлення та фіксація факту загибелі, евакуація тіла, сповіщення рідних, судово-медична експертиза, транспортування тіла до місця поховання, отримання державного свідоцтва про смерть, поховання, виключення з особового складу військової частини, військово-лікарська комісія і отримання одноразової грошової допомоги від держави, встановлення статусу родини загиблого. На кожному з етапів рекомендовано вчиняти ряд дій та створювати відповідні документи.

Адже саме від чіткої фіксації усіх обставин загибелі, їх правильного викладу в документах залежить майбутня підтримка державою сім'ї полеглого військовослужбовця.

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ТА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ

UDC 339.138:364.044

Iryna PEREVOZOVA
forensic expert-economist,
acting head of the Department of
Entrepreneurship and Marketing
of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Master of Public Administration,
Chair of the Council of the NGO "Research and
Consulting Practical Center for Business, Marketing and Law",
Chair of the Ivano-Frankivsk Regional Representation of the Industrial Gender
Committee on Advertising

Liubov LOZINSKA
Founder and CEO of LOZINSKA CONSULTING GROUP,
Associate Professor of the Department of
Entrepreneurship and Marketing
of the Ivano-Frankivsk National Technical University
of Oil and Gas,
PhD in Economics

MARKETING COMMUNICATIONS AS A TOOL FOR THE FORMATION OF SOCIAL SOLIDARITY IN SUPPORT OF THE FAMILIES OF FALLEN DEFENDERS OF UKRAINE

In the conditions of the continuous armed assault against Ukraine, the problem of the creation of efficient channels of public assistance for families of dead Defenders of Ukraine is becoming increasingly crucial. Along with legal, social and economic tools, marketing communications are becoming more and more important

for the establishment of public trust, the promotion of social cohesion and the preservation of national memory. They are to be understood as a device for the production of social ideals, social patterns of behavior and social responsibilities, not as a mere system of transmission of information. They are on the social stage disseminate socially relevant ideas, mobilize individuals to participate in volunteer and philanthropic projects, develop a culture of support for vulnerable categories of the population.

Social advertising is one of the most successful techniques in this case. Its objective is not to reach an economic outcome, as in the case of commercial communications, but to modify social attitudes and to promote socially responsible action. Social advertising for the families of dead Ukrainian defenders should enhance the understanding of citizens about the importance of their assistance, creating an attitude of appreciation and respect for the valor of Ukrainian soldiers and servicewomen. In this context, the importance of digital communication channels here is especially high: social networks, internet sites, video content and interactive information projects allow to reach the audience in a short time and to spread socially important information. At the same time, the internet world presents new potential for engaging citizens in philanthropic efforts, memorial projects and assistance programs for families of deceased military.

However, the success of communication operations is closely linked to the observance of the ethical norms. It is necessary to treat with particular sensitivity and responsibility communications on the themes of loss, human pain, remembrance of the departed. Ethical criteria should include respect for the dignity of the relatives of the departed, the prevention of the use of their personal tales without their knowledge, the veracity of the material, and the absence of aspects of emotional exploitation.

The topic of opposing manipulative practices is especially crucial under the current conditions, as a high level of information load and large dangers of propagating incorrect information mark the communication space in warfare.

Manipulative communications may include the political exploitation of the topic of fallen troops, the distortion of facts, the use of emotional shock, or the purposeful spreading of false information. The result of such activities is the decline of the level of public confidence, the loss of credibility for social efforts and the erosion of civic unity. In this connection, the development of media literacy among the population and the implementation of systems for public control over the quality of socially relevant communications become of fundamental importance. Higher education institutions, public organizations, professional organizations, and civil society institutes, capable of offering expert evaluation of informational content and supporting the principles of responsible communication, can play an essential part in this process.

The problem of compliance with the gender sensitive approach in social communications should be paid particular attention. The relatives of fallen Ukraine's Defenders include spouses, mothers and children of the military personnel. Thus, information campaigns should avoid gender stereotypes, provide fair representation of diverse socioeconomic groups, and promote respect for the role of each family member in maintaining the memory of the fallen Heroes [4].

One of the main areas of growth of marketing communications is the building of a culture of memory. In contemporary society it is perceived as a part of national security and as a factor of constructing a civic identity. Communication techniques may guarantee that the tales of fallen Heroes are included in the public discourse through memorial initiatives, digital archives, instructional platforms, documentary projects, social campaigns and public events.

The building of a culture of remembering contributes not only to the preservation of historical truth, but also to the growth of social cohesion. Systematic communication efforts are precisely what make it possible to transfer individual memory of distinct families into the collective memory of society, thereby guaranteeing the continuity of national ideals and fostering social cohesiveness.

It is recommended to actively engage company structures in the implementation of the appropriate communication campaigns. Socially responsible firms can become partners of the state and the public sector in sponsoring social advertising, creating memorial projects and supporting charitable activities. This method is in line with the concepts of the ESG transformation and helps to create positive social capital for firms.

Thus, marketing communications are a key strategy for building public support for the families of fallen Defenders of Ukraine. The success of measures is decided by the combination of social advertising, norms of ethical interaction, counteraction of deceptive practices, development of gender-sensitive techniques and formation of a culture of memory. The introduction of a complete system of socially responsible communications will help to enhance the unity of the public, unite individuals around common values and properly support the families of the slain Defenders of Ukraine.

LIST OF SOURCES USED

1. Law of Ukraine On Advertising dated July 3, 1996, No. 270/96-VR. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80 (date of access: 18.06.2026).
2. Code of Ethics of Ukrainian Advertisers. Code of the Advertisers of Ukraine Ethics. Kyiv : All-Ukrainian Advertising Coalition, 2024. 24 p.
3. Concept of Media Education Development in Ukraine / National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv: National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2023. 18 p.
4. Advertising standards without gender discrimination / Industrial Gender Committee on Advertising. Industrial Gender Advertising Committee. Standards for Gender Non-Discriminatory Advertising. Kyiv: IGKR, 2024. 32 p.
5. The Concept of the State Policy of the National Memory of Ukraine. Kyiv: Ukrainian Institute of National Memory, 2024. – 27 p.
6. United Nations. Changing Our World: The United Nations Global Sustainable Development Report 2019 United Nations, New York, 2015. 41 p. URL: https://sdgs.un.org/2030agenda (date of access: 06/18/2026).

УДК 37.013.42:355.292 (477)

Наталія Петруня-Пилявська
к.іст.н., доцент, магістр права
доцент кафедри суспільних наук
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Олександра ЦАРЕВА
асистент кафедри інженерії
програмного забезпечення
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ІНДИВІДУАЛЬНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ МОЖЛИВОСТЕЙ ВЕТЕРАНІВ

Відповідно до Закону України «Про освіту» та міжнародно-правових актів у сфері прав людини держава зобов'язана забезпечувати рівний доступ до якісної освіти для всіх категорій громадян.

В умовах повномасштабної війни особливого значення набуває питання забезпечення освітніх прав ветеранів. Після завершення військової служби значна частина ветеранів стикається з необхідністю професійної адаптації до цивільного життя, підвищення кваліфікації, перекваліфікації або здобуття нової освіти. Освіта в такому випадку виступає не лише засобом професійного розвитку, а й важливим механізмом соціальної реінтеграції та відновлення активної участі особи в економічному та суспільному житті держави.

Разом із тим повернення до освітнього процесу після тривалого періоду військової служби нерідко супроводжується низкою об'єктивних труднощів. Серед них можна виокремити необхідність поєднання навчання з трудовою діяльністю, проходженням лікування чи реабілітації, виконанням сімейних

обов'язків, а також адаптацією до нових соціальних умов. У зв'язку з цим традиційні форми організації освітнього процесу не завжди можуть забезпечити повну реалізацію права ветерана на освіту.

Саме тому особливої актуальності набуває впровадження індивідуальних форм навчання, які дозволяють максимально враховувати потреби, можливості та життєві обставини конкретного здобувача освіти.

У сучасній педагогічній науці індивідуалізація навчання розглядається як один із ключових принципів організації освітнього процесу. Її сутність полягає у створенні умов для розвитку особистості через врахування її індивідуальних особливостей, освітніх потреб, попереднього досвіду та професійних цілей. При цьому індивідуалізація не означає спрощення змісту освіти чи зниження академічних вимог. Навпаки, вона спрямована на забезпечення максимальної ефективності навчання шляхом добору найбільш оптимальних способів досягнення освітніх результатів.

Важливим підґрунтям для розвитку індивідуальних форм навчання є людиноцентричний підхід, який останніми роками дедалі активніше впроваджується в освітню практику. Зазначений підхід передбачає розгляд здобувача освіти як активного суб'єкта освітнього процесу, здатного самостійно визначати власні освітні потреби та брати участь у формуванні індивідуальної освітньої траєкторії.

У контексті забезпечення освітніх можливостей ветеранів особливого значення набувають такі форми індивідуалізації освітнього процесу, як індивідуальний графік навчання, дистанційне та змішане навчання, академічне консультування, наставництво, а також механізми визнання результатів неформального та інформального навчання.

Індивідуальний графік навчання дозволяє враховувати особливості життєвої ситуації ветерана та забезпечувати можливість поєднання навчання з іншими видами діяльності. Такий підхід є особливо важливим для осіб, які

проходять медичну або психологічну реабілітацію, працевлаштовані чи мають значні сімейні обов'язки.

Не менш важливу роль відіграють дистанційні технології навчання. Їх використання значно розширює доступ до освітніх послуг незалежно від місця проживання здобувача освіти та його фізичних можливостей. Особливо актуальним це є для ветеранів, які проживають у віддалених громадах або мають обмеження мобільності внаслідок поранень чи захворювань.

Суттєве значення має також формування індивідуальної освітньої траєкторії. Ветерани часто володіють значним професійним, організаційним, управлінським або технічним досвідом, набутим під час проходження військової служби. Визнання такого досвіду та його інтеграція в освітній процес дозволяє зробити навчання більш ефективним і практикоорієнтованим.

У цьому контексті особливої уваги потребує розвиток механізмів визнання результатів неформального та інформального навчання. Значна частина компетентностей, які ветерани здобувають під час військової служби, може бути корисною під час здобуття цивільної освіти. Визнання таких результатів відповідає сучасним європейським підходам до освіти впродовж життя та сприяє більш ефективному використанню наявного людського потенціалу.

Окремого значення набуває проблема забезпечення психологічно безпечного освітнього середовища. Ефективність індивідуальних форм навчання значною мірою залежить не лише від організаційних рішень, а й від атмосфери взаємоповаги, підтримки та партнерства між усіма учасниками освітнього процесу. Саме тому важливою складовою освітньої політики щодо ветеранів має бути впровадження принципів травма-інформованого підходу та розвиток культури безбар'єрності.

Водночас індивідуальні форми навчання не можуть розглядатися як виключно організаційний механізм. Їх упровадження потребує відповідної

підготовки педагогічних працівників, удосконалення нормативно-правового забезпечення, розвитку цифрової інфраструктури та формування сучасних підходів до оцінювання результатів навчання.

Перспективними напрямами подальшого розвитку системи освітньої підтримки ветеранів є створення гнучких моделей навчання, розширення можливостей формування індивідуальних освітніх траєкторій, розвиток цифрових освітніх технологій, удосконалення механізмів визнання результатів попереднього навчання та професійного досвіду, а також забезпечення міждисциплінарної взаємодії між закладами освіти, роботодавцями, органами державної влади та ветеранськими інституціями.

Таким чином, індивідуальні форми навчання слід розглядати як один із ключових інструментів реалізації права ветеранів на якісну освіту. Їх застосування сприяє розширенню освітніх можливостей, забезпечує доступність освітніх послуг, підтримує професійну та соціальну реінтеграцію ветеранів і відповідає сучасним принципам людиноцентричності, інклюзивності та освіти впродовж життя. Подальший розвиток цього напряму є важливою складовою державної політики щодо підтримки ветеранів та формування ефективної системи післявоєнного відновлення людського потенціалу України.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України. (2017). Закон України «Про освіту» (№ 2145-VIII, редакція станом на 2026 р.). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
2. Міністерство освіти і науки України. (2024). Освіта для ветеранів. https://osvitaveteraniv.gov.ua

УДК 351.84(477)

Богдан ГРЕЧАНИК
д. е. н., доцент
професор кафедри публічного
управління, адміністрування і
національної безпеки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ

В результаті повномасштабної й довготриваючої війни РФ проти України перед нашою державою та суспільством постало непросте (як в соціальному, так і в економічному плані) завдання створення ефективної системи підтримки сімей загиблих захисників. Адже втрата годувальника це не лише глибокий психологічний удар для його рідних, але й, також, це серйозні економічні ризики для його родини. Зважаючи на складність означеної проблеми, з урахування її масштабування і часових термінів (що є об'єктивними факторами впливу на можливість навіть часткового вирішення цієї проблеми), питання формування та використання економічних інструментів підтримки набуває особливої гостроти й актуальності.

Варто зазначити, що українська держава вже запровадила деякі механізми такої підтримки: від одноразової грошової допомоги у розмірі 15 млн. грн. до пенсійного забезпечення, житлових програм та соціальних пільг [1]. Окрім того, на рівні територіальних громад сьогодні активно використовуються додаткові інструментів соціального захисту членів родин полеглих захисників — місцеві виплати, компенсації, грани та пільги, що доповнюють державну політику [2].

Цілком очевидним є той факт, що формування цілісного механізму підтримки членів сімей загиблих українських громадян внаслідок російської агресії, а також ефективність його функціонування безпосередньо залежать від узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, прозорості процедур та рівня фінансових можливостей. Саме тому, аналіз чинних нині економічних інструментів такої підтримки є важливим для вироблення рекомендацій щодо їх удосконалення, уніфікації та забезпечення рівного доступу усіх хто її потребує.

Попередній аналіз наукового доробку українських і зарубіжних вчених, які досліджували означену проблематику, дозволив сформувати певну вибірку публікацій, результати яких видаються найбільш значимими та актуальними у межах цього напряму.

Зокрема: В. Божко і А. Юдіна [3] досліджуючи питання доступності державної підтримки для родин загиблих, ідентифікують ключові проблеми реалізації державних фінансових гарантій та практики виплати компенсацій і соціальних допомог [3]; В. Циганок систематизує основні види державної допомоги сім'ям загиблих та описує фінансово-економічні інструменти їх підтримки [7]; О. Сидоренко аналізує систему державних виплат, пільг і компенсацій, передбачених як фінансова підтримка сімей військових [6]; О. Гетьманець досліджує роль державних видатків у підтримці військових та їхніх сімей, а також розглядає бюджетні механізми фінансування соціальних гарантій у цій сфері [5]; О. Гаврилова окреслює основні інструменти державної матеріальної підтримки сімей загиблих, та розкриває особливості функціонування механізму фінансування і порядок розподілу коштів між членами їх сім'ї [4].

Подальші дослідження за означеним напрямом дозволили визначити 5 основних економічних інструментів підтримки сімей загиблих та охарактеризувати ключові проблеми їх застосування.

1. Прямі бюджетні трансферти, які включають: – одноразову грошову допомогу; – пенсію у зв'язку з втратою годувальника; – щомісячні компенсаційні виплати.

Ключовими проблемами їх використання є: – складні процедури оформлення; – затримки у виплатах; – ризик нераціонального використання коштів; – розмір пенсії часто не відповідає реальним потребам; – інфляція.

2. Фіскальні інструменти, зокрема: – податкові пільги; – звільнення від окремих платежів.

Основною проблемою їх використання є нерівність доступу (цей інструмент "доступний" лише для певної категорії осіб).

3. Житлово-фінансові інструменти: – житлові компенсації; – пільгове кредитування.

Ключовими проблемами їх використання є: – бюрократія при отриманні компенсації; – нерівність доступу у різних регіонах.

4. Освітньо-соціальні інструменти: – державне замовлення на навчання дітей загиблих; – соціальні стипендії та гранти.

Ключові проблеми: – обмежений доступ у сільських громадах; – пільги часто не покривають реальних витрат; – складність у підтвердженні права на них.

5. Інструменти регіональної підтримки: – додаткові виплати з місцевих бюджетів; – цільові програми громад.

Основною проблемою їх використання є нерівність доступу у різних регіонах.

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Система підтримки є багатокомпонентною: вона охоплює широкий спектр інструментів — від одноразових виплат до пільг у сфері освіти та

медицини. Однак, їхня реалізація є надмірно бюрократизованою, що призводить до затримок і ускладнює доступ родин до допомоги.

2. Найбільш дієвими та ефективними формами підтримки залишаються одноразова допомога та пенсія, адже вони забезпечують як швидке реагування, так і довгострокову стабільність. Водночас їхні розміри часто не відповідають економічним реаліям, тому потребують регулярної індексації та адаптації.

3. Ключовим напрямом удосконалення функціонування економічних інструментів державної підтримки членів сімей загиблих є цифровізація процесів, що зменшить бюрократичні бар'єри та зробить допомогу доступнішою. Важливими напрямами є автоматична індексація виплат і розширення спектру пільг, включно з психологічною підтримкою та програмами професійної адаптації.

Список використаних джерел

1. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 : станом на 10 груд. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2023-п#Text
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text
3. Божко В. М., Юдіна А. Г. Узагальнення правових позицій верховного суду щодо виплати одноразової грошової допомоги членам сімей загиблих військовослужбовців. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2026. № 51. С. 11–22. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-51-1-11-22
4. Гаврилова О.О. Правове регулювання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2026. № 52(2). С. 78–89. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-52-2-78-89

5. Гетманець О. П. Фінансово-правові засади соціального захисту військовослужбовців. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. Том 102, № 3 (Part 1). С. 102–110. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2023.3.09
6. Сидоренко О. А. До питання соціальних гарантій членів сімей військовослужбовців у сфері соціального захисту**.** *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Том 1 № 79. С. 343–347. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.57
7. Циганюк В. М. Сучасний стан законодавства України про соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 377–381. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.64

УДК 349.3:342.726-055.5/.7:355.013

Білоцький Олександр Вікторович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Богович Ольга Іванівна
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю
“Публічне управління та адміністрування”
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ ЧЛЕНАМ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна агресія проти України зумовила необхідність кардинального та оперативного перегляду системи соціального захисту інституту сім’ї, зокрема тих громадян, які втратили близьких через бойові дії. Державна допомога та одноразова грошова допомога (ОГД) членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, а також цивільних осіб, є базовим інструментом виконання безпекових та соціальних зобов'язань держави. Водночас стрімка зміна нормативно-правової бази створила низку колізій та практичних складнощів у процесі реалізації цих прав.

Колізія у визначенні кола суб’єктів права на державну допомогу та одноразову грошову допомогу (ОГД) членам сімей загиблих військовослужбовців зумовлена глибокою неузгодженістю між базовими актами цивільного законодавства та нормами спеціального воєнного і соціального права. Згідно зі статтею 3 Сімейного кодексу України, кожну дитину, батьків та подружжя визнано членами однієї родини за умови їх

спільного проживання, пов'язаності спільним побутом та наявності взаємних прав і обов'язків [13]. Натомість спеціальний Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у статті 16-1 тривалий час оперував значно жорсткішим підходом, імперативно обмежуючи коло отримувачів ОГД лише батьками, одним із подружжя, який не одружився вдруге, та неповнолітніми дітьми [1]. Така дихотомія створює суперечливу правозастосовну практику, коли повнолітні діти або батьки, що не перебували на безпосередньому утриманні загиблого, але складали з ним єдине домогосподарство, змушені відстоювати свій статус у судовому порядку.

Ситуація додатково загострюється через розбіжності між нормами законів та підзаконними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, які оперативно регулюють виплати під час воєнного стану. Зокрема, Постанова КМУ № 168 передбачає розподіл допомоги рівними частинами між визначеними категоріями, проте процедура доказування права на виплату для осіб, які проживали з військовослужбовцем однією сім’єю без реєстрації шлюбу (так званий «цивільний шлюб»), є надмірно ускладненою [9]. Попри те, що Закон України «Про ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» у статті 10-1 намагається уніфікувати статус членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, територіальні органи Пенсійного фонду та Міністерства оборони часто трактують ці дефініції звужено, керуючись виключно відомчими інструкціями, а не загальними засадами сімейного права [9].

Рішення цієї нормативної колізії лежить у площині гармонізації термінологічного апарату та врахування правових позицій Верховного Суду. Судова практика останніх років свідчить про тенденцію до ширшого тлумачення поняття «член сім’ї» на користь реального соціально-економічного та емоційного зв'язку, що існував між загиблим воїном та його близькими, незалежно від факту реєстрації шлюбу чи віку дітей [6]. Для усунення

системного правового вакууму та запобігання масовим судовим спорам законодавець потребує внесення змін до статті 16-1 Закону № 2011-XII, які б прямо координувалися із засадами Сімейного кодексу України та забезпечували справедливий баланс захисту прав усіх категорій фактичних членів сім'ї в умовах воєнного стану.

Тривалість процедури та надмірна бюрократизація процесу призначення одноразової грошової допомоги (ОГД) сім'ям загиблих військовослужбовців зумовлені складною багатоетапною процедурою збору документів від різних відомств та тривалим строком їх розгляду. Згідно з Порядком, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 168, для отримання виплати заявники змушені самостійно акумулювати значний масив документів (довідки про причини смерті, витяги з наказів, рішення військово-лікарських комісій (ВЛК) та результати службових розслідувань), що в умовах воєнного стану часто розтягується на місяці через руйнування архівів, тривалість експертиз або перебування військових частин безпосередньо на лінії фронту [4; 1]. Окрім того, кінцевий розгляд документів спеціальною Комісією Міноборони чи інших силових відомств законодавчо не обмежений жорсткими часовими рамками, що створює правову невизначеність для бенефіціарів та нівелює принцип оперативності соціального захисту.

Правозахисні організації та судові органи констатують, що існуючий механізм перекладає тягар міжвідомчої комунікації на членів сімей загиблих, замість використання автоматизованих систем обміну даними. У тематичних звітах Громадської спілки «Українська Гельсінська спілка з прав людини» наголошується, що затримки у проведенні службових розслідувань щодо обставин загибелі є ключовим чинником блокування виплат [8]. Ця системна проблема підтверджується і сталою судовою практикою Верховного Суду, де розглядаються численні позови щодо оскарження бездіяльності розпорядників бюджетних коштів через затягування строків прийняття рішень, що свідчить

про нагальну потребу впровадження принципу «єдиного вікна» та цифровізації процесу через верифікацію в Єдиному державному реєстрі ветеранів війни [6].

Проблема призначення одноразової грошової допомоги (ОГД) сім'ям військовослужбовців, які тривалий час вважалися зниклими безвісти і згодом були визнані загиблими, є однією з найскладніших у сфері права соціального забезпечення. Ключова юридична колізія тривалий час полягала в обчисленні трирічного строку для звернення за виплатою у розмірі 15 млн гривень, закріпленою Постановою Кабінету Міністрів України № 168 [4]. Органи Міністерства оборони та інших силових відомств нерідко відмовляли бенефіціарам у призначенні допомоги, обраховуючи цей строк від фактичної дати загибелі (смерті), зазначеної у свідоцтві, навіть якщо тіло тривалий час не було евакуйовано, ідентифіковано, або якщо юридичний факт смерті встановлювався у судовому порядку через місяці чи роки після трагедії [11]. Такий підхід позбавляв членів родин законного права на соціальний захист через об'єктивну неможливість вчасно отримати сповіщення про смерть та витяг з наказу про виключення військовослужбовця зі списків особового складу частини.

Для подолання цієї системної дискримінації та забезпечення принципу верховенства права ключове значення має судова практика та останні нормативні зміни. Верховний Суд у своїх правових висновках неодноразово наголошував на неправомірності відрахунку строків від дати смерті у випадках, коли факт загибелі встановлювався судом після періоду невідомості, оскільки право на звернення за допомогою виникає лише після появи відповідних правових підстав та документів [7]. Ця позиція була імплементована у законодавство, завдяки чому строки звернення за ОГД для родин зниклих безвісти, які згодом визнані померлими судом, офіційно починають відраховуватися виключно з дня набрання судовим рішенням законної сили [2]. Разом із тим, на практиці залишаються невирішеними проблеми міжвідомчої

комунікації щодо закриття кримінальних проваджень, тривалості ДНК-експертиз та фінансового забезпечення виплат, розмір яких через тривалий розгляд спорів може знецінюватися внаслідок інфляційних процесів.

Колізія у визначенні кола суб'єктів права на державну допомогу членам сімей загиблих військовослужбовців в умовах воєнного стану полягає у суттєвих розбіжностях між базовими нормами Сімейного кодексу України та положеннями спеціального військового законодавства (зокрема, Закону № 2011-XII та Постанови КМУ № 168), які звужено трактують поняття «член сім'ї» та обмежують права повнолітніх дітей, батьків і осіб у фактичних шлюбних відносинах. Це зумовлює суперечливу правозастосовну практику, надмірну бюрократизацію процесу виплат і змушує громадян масово звертатися до суду для доказування свого статусу, що вимагає негайної уніфікації законодавчих дефініцій та імплементації правових позицій Верховного Суду задля забезпечення справедливого соціального захисту всієї родини загиблого Захисника.

Список використаних джерел

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190.
2. Зниклі безвісти: особливості набуття статусу та право на соціальні гарантії членів сімей / Аналітичний матеріал Громадської організації «Юридична Сотня». Київ, 2024. 14 с.
3. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лют. 2022 р. № 168. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF.
4. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. Ст. 1251.

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 січня 2023 року у справі № 640/21539/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ (дата звернення: 26.06.2026).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 14 грудня 2023 року у справі № 240/12345/22 (щодо строків розгляду заяв про призначення ОГД). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/.
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду (щодо відліку строків для звернення за ОГД після визнання особи померлою у судовому порядку). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/.
8. Права людини в умовах воєнного стану: аналітична доповідь / Громадська спілка «Українська Гельсінська спілка з прав людини». Київ, 2024. 112 с.
9. Про ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12 (дата звернення: 26.06.2026).
10. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо спрощення процедури виплат ОГД членам сімей зниклих безвісти осіб, які визнані загиблими (померлими) в судовому порядку. *Нормативно-правова база України*. 2026.
11. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12.07.2018 р. № 2505-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 38. Ст. 280.
12. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190.
13. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21/22. Ст. 135.

УДК 351.84:364-787.2:355.1(477)

Іван ЛИХОЛАТ
аспірант кафедри публічного управління
та адміністрування ННІ «Придніпровська державна
академія будівництва та архітектури»,
Українського державного університету науки і технологій,
м. Дніпро, Україна

ЦИФРОВА КООРДИНАЦІЯ ПІДТРИМКИ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ЗАХИСНИКІВ І ЗАХИСНИЦЬ УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України істотно змінила зміст державної соціальної політики. Однією з найбільш чутливих її сфер є підтримка членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України, оскільки йдеться не лише про надання статусу чи виплату допомоги, а про виконання державою позитивного обов'язку щодо збереження гідності, соціальної стійкості та довіри до публічних інституцій. Тому відповідні гарантії доцільно розглядати не як сукупність розрізнених пільг, а як цілісний публічно-управлінський механізм.

Нормативну основу цього механізму становить Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який визначає коло членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України та систему відповідних гарантій [5]. Процедура набуття статусу деталізується постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 740 [3]. Зазначений порядок уже містить елементи електронної публічної послуги: використання електронного кабінету, Єдиного державного реєстру ветеранів війни, подання заяви в паперовій або електронній формі та передання інформації між уповноваженими суб'єктами.

Водночас наявність цифрової процедури сама по собі не гарантує реальної доступності прав. Основна проблема полягає у розриві між нормативно закріпленою гарантією та фактичним адміністративним маршрутом її реалізації. Статус може встановлювати один орган, пенсійне забезпечення призначати інший, житлові або комунальні пільги адмініструвати третій, освітні питання дітей вирішувати четвертий, а інформація, яка вже наявна у державних реєстрах, нерідко повторно витребовується у заявника. За таких умов особа, яка пережила втрату близької людини, фактично змушена самостійно виконувати функцію координатора між органами публічної влади.

У науковій площині механізм забезпечення соціальних гарантій членів сімей загиблих має включати шість взаємопов'язаних складових: нормативно-правову, організаційну, цифрову, фінансову, комунікаційну та контрольну. Нормативно-правова складова визначає підстави, коло суб'єктів, обсяг гарантій і порядок оскарження; організаційна — розподіл функцій між органами влади, ЦНАП та іншими суб'єктами; цифрова — обмін даними, зменшення кількості документів і простежуваність руху заяви; фінансова — бюджетне забезпечення; комунікаційна — доступне пояснення прав і процедур; контрольна — моніторинг строків, відмов, скарг і судових спорів.

Перспективним напрямом удосконалення державної підтримки є запровадження моделі «єдиного маршруту підтримки родини загиблого». Її зміст полягає в тому, що після підтвердження факту загибелі або смерті особи, пов'язаної із захистом України, уповноважений орган не обмежується розглядом однієї заяви про статус, а формує для сім'ї індивідуальну дорожню карту реалізації прав. Така карта повинна містити перелік доступних гарантій, строки їх отримання, відповідальних суб'єктів, спосіб подання заяв, перелік документів, які вже наявні у державних реєстрах, та контакт фахівця із супроводу.

Позитивним кроком у цьому напрямі є створення на платформі «Ветеран Pro» покрокового маршруту підтримки родин загиблих Захисників і Захисниць, де етапи державної підтримки структуровано від отримання статусу й виплат до звернення по пільги, житлові чи освітні програми [1]. Однак інформаційний ресурс і реальний адміністративний маршрут не є тотожними. Перший пояснює, що має зробити людина; другий повинен забезпечити організацію дій публічної адміністрації навколо потреб конкретної сім'ї. Тому такі маршрути мають стати не лише довідковим інструментом, а елементом сталої адміністративної практики.

Ключовим принципом цієї моделі має бути підхід, за яким дані рухаються між органами, а не людина між кабінетами. Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» заклав засади надання електронних публічних послуг, комплексних електронних публічних послуг та автоматичного режиму їх надання [4]. У сфері підтримки членів сімей загиблих це означає, що документи та відомості, які вже перебувають у державних інформаційних системах, не повинні повторно витребовуватися у заявника, крім випадків, коли це об'єктивно необхідно. Водночас цифровізація має супроводжуватися чітким визначенням доступу до персональних даних і відповідальністю за їх неправомірне використання.

Окремого значення набуває адміністративно-процедурний вимір захисту прав членів сімей загиблих. Закон України «Про адміністративну процедуру» встановлює загальні правила взаємодії публічної адміністрації з особами під час розгляду і вирішення адміністративних справ [2]. Для досліджуваної сфери це означає необхідність мотивованості рішень про відмову в наданні статусу або певної гарантії, належного інформування заявника, дотримання розумних строків і реальної можливості адміністративного чи судового оскарження. Саме процедурні гарантії перетворюють соціальну пільгу з декларативної норми на суб'єктивне право, яке може бути ефективно захищене.

На регіональному та місцевому рівнях доцільно затвердити локальні протоколи міжвідомчої взаємодії між структурними підрозділами з питань ветеранської політики, органами соціального захисту населення, ЦНАП, фахівцями із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб, закладами освіти, медичними установами і громадськими організаціями. Такий протокол повинен визначати відповідального координатора, порядок первинного інформування сім'ї, перелік документів, які витребовуються без участі заявника, строки передання інформації між суб'єктами та алгоритм реагування на відмову або затримку.

Отже, правовий захист членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України не може зводитися лише до встановлення статусу чи виплати окремих видів допомоги. Його слід розглядати як комплексну систему соціально-правового супроводу, в якій цифрові інструменти, міжвідомча координація та адміністративно-процедурні гарантії підпорядковані потребам людини, а не внутрішній зручності органів влади. Науково обґрунтованим напрямом удосконалення державної підтримки є перехід від заявницької моделі до моделі супроводу, що передбачає інтегрований маршрут родини загиблого, персоналізовану дорожню карту, захист персональних даних, чіткий розподіл відповідальності між суб'єктами публічної адміністрації та ефективні механізми оскарження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поруч на кожному етапі: покроковий маршрут підтримки родин загиблих Захисників та Захисниць на «Ветеран Pro» / Міністерство у справах ветеранів України. URL: https://mva.gov.ua/en/prescentre/category/86-news/poruch-na-kozhnomu-etapi-pokrokoviy-marshrut-pidtrimki-rodin-zagiblih-zahisnikiv-ta-zahisnits-na-veteran-pro (дата звернення: 23.06.2026).
2. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2073-20 (дата звернення: 23.06.2026).

3. Про затвердження Порядку надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України : постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 № 740 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/740-2015-%D0%BF (дата звернення: 23.06.2026).
4. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України від 15.07.2021 № 1689-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1689-20 (дата звернення: 23.06.2026).
5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3551-12 (дата звернення: 23.06.2026).

УДК 351.84:[364.04:141.319]-058.237

Дмитро ДЗВІНЧУК
доктор філософських наук,
кандидат наук з державного управління,
професор, заслужений працівник
освіти України, професор кафедри
публічного управління, адміністрування
і національної безпеки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ
доктор наук з державного управління,
професор, заслужений працівник
освіти України, завідувач кафедри
публічного управління, адміністрування
і національної безпеки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В ЧАСТИНІ ЗАХИСТУ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ: ВІД ПАТЕРНАЛІСТСЬКОЇ МОДЕЛІ ДО ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОГО СЕРВІСУ

Актуальність теми зумовлено потребою докорінного перегляду філософії взаємодії держави та суспільства в умовах тривалого воєнного стану. Традиційну патерналістську модель ветеранської політики, успадковану від радянської системи, зорієнтовано на декларативні пільги та складні бюрократичні процедури, що часто ретравматизують членів сімей загиблих захисників України. В умовах дефіциту публічних ресурсів означена модель демонструє інституційну неефективність.

Останнім часом до розгляду проблематики ветеранської політики в Україні зверталися Грищенко І. М. (розглядає державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, членів сімей загиблих ветеранів війни, членів сімей загиблих захисників та захисниць України) [1], Н. В. Тілікіна, Пєша І. В (описують державну ветеранську політику України та шляхи забезпечення її ефективності) [2], Товстуха О. М. (розмірковує над проблемою ветеранів війни та члени їхніх сімей як нового виклику сучасної соціальної роботи) [3] та ін. Водночас у цих та інших публікаціях по суті відсутні рекомендації органам державної влади та органам місцевого самоврядування щодо переходу на принципово нову людиноцентричну систему забезпечення прав сімей загиблих захисників України.

У цьому контексті з погляду державного управління, постає гостра потреба в переході до парадигми New Public Service – сервісної, людиноцентричної держави. Це передбачає трансформацію органів влади (зокрема Мінветеранів та Мінсоцполітики) з інституцій контролю на провайдерів якісних, доступних і цифровізованих послуг. Дослідження управлінських механізмів такої трансформації є критично важливим для забезпечення національної стійкості, соціальної справедливості та формування нової культури поваги до родин полеглих героїв.

Мета нашого дослідження полягає в науковому обґрунтуванні управлінських механізмів трансформації державної ветеранської політики в частині захисту сімей загиблих захисників України – від застарілої патерналістської моделі до сучасної людиноцентричної сервісної системи, що базується на принципах New Public Service та ефективного врядування (Good Governance).

Для досягнення цієї мети передбачається вирішення таких завдань:

- проаналізувати інституційні вади чинної (патерналістської) системи соціально-правового захисту родин полеглих воїнів;

- визначити концептуальні засади та критерії «людиноцентричного сервісу» в публічному управлінні цією сферою;
- запропонувати практичні рекомендації щодо реформування органів виконавчої влади та цифровізації послуг для мінімізації бюрократичного навантаження на членів сімей.

Аналіз чинної системи соціально-правового захисту родин полеглих захисників України крізь призму теорії державного управління виявляє її глибоку інституційну кризу. Головна вада цієї системи полягає в її архітектурі: вона досі базується на радянській патерналістській моделі, що розглядає людину не як рівноправного суб'єкта чи клієнта державної послуги, а як пасивного прохача. У сучасних реаліях масштабного воєнного стану така модель демонструє управлінську неефективність, фінансову неузгодженість та інституційну глухоту.

Для побудови людиноцентричної сервісної моделі у сфері захисту родин загиблих захисників України реформа державного апарату має відбуватися одночасно в двох площинах: структурно-організаційній (реінжиніринг органів влади) та технологічній (тотальна цифровізація). Кінцевою метою цих перетворень є усунення людини як «кур'єра» між державними установами та автоматизація всіх управлінських процесів.

Управлінський аналіз дозволяє чітко класифікувати ключові інституційні вади чинної системи:

1. *Міжвідомча роздробленість та відсутність єдиного управлінського контуру.* Функції із забезпечення прав родин загиблих розпорошено між десятками інституцій: Міністерством оборони (та іншими силовими відомствами), ТЦК та СП, Міністерством у справах ветеранів, Міністерством соціальної політики, Пенсійним фондом та органами місцевого самоврядування. За відсутності наскрізного координаційного механізму кожен орган діє у межах власної відомчої логіки. Держава не постає як єдиний

суб'єкт, що змушує родину в стані гострого горя самостійно виконувати роль «кур'єра» між відомствами, збираючи десятки довідок для підтвердження статусу та отримання виплат.

2. *Криза декларативності та фінансова незбалансованість публічної політики.* Чинне законодавство перевантажене нормами, що гарантують значну кількість натуральних пільг (від безоплатного проїзду до першочергового ремонту житла). Проте з погляду фінансового менеджменту більшість цих пільг не забезпечено реальними видатками державного та місцевих бюджетів або механізм їх компенсації є занадто складним. Це створює управлінський парадокс: норма права існує, але інструментарію для її реалізації державний апарат не має, що нівелює довіру до інститутів влади загалом.

3. *Процедурний бюрократизм та відсутність сервісної орієнтації.* Управлінські процеси всередині системи націлено на контроль і перевірку, а не на допомогу. Складні алгоритми ідентифікації, тривалі терміни розгляду документів (особливо на етапі розслідування обставин загибелі та отримання висновків ВЛК/судово-медичних експертиз) та відсутність автоматизації створюють штучні бар'єри. Замість проактивного надання допомоги (коли держава сама ініціює контакт із родиною після отримання сповіщення), система чекає на особисте звернення із пакетом документів, створюючи високі корупційні ризики та провокуючи вторинну травматизацію людей.

4. *Невідповідність організаційної культури та дефіцит компетенцій.* Кадровий потенціал органів, що безпосередньо взаємодіють із членами сімей загиблих (зокрема соціальні служби на місцях та ТЦК), часто не володіє навичками кризової комунікації, емпатії та супроводу. Організаційна культура залишається суто формальною, орієнтованою на «літеру інструкції», а не на розв'язання проблеми конкретної людини.

Отже, чинна патерналістська система вичерпала свій ресурс і потребує демонтажу. Інституційні вади неможливо усунути точковими змінами до

законів чи збільшенням фінансування. Потрібна повна трансформація архітектури управління – перехід до моделі «сервісної держави», де ключовими критеріями оцінки ефективності органів влади стануть швидкість надання послуги, мінімізація дій з боку громадянина та його психологічний комфорт під час взаємодії з державою.

Перехід від патерналістської моделі до людиноцентричного сервісу у сфері захисту родин загиблих захисників України потребує кардинальної зміни управлінської парадигми. В основі нової концепції лежить філософія New Public Service (Нової публічної служби), де держава перестає бути «контролером» чи «благодійником», а стає професійним, емпатичним та непомітним провайдером послуг. Людина, її гідність та психологічний спокій визнаються найвищою цінністю, навколо якої вибудовуються всі адміністративні процеси. Концептуальні засади та критерії людиноцентричного сервісу в цій чутливій сфері публічного управління доцільно структурувати за кількома ключовими вимірами:

Зупинимося на концептуальних засадах (філософії управління)

1.Проактивність, замість заявницького принципу. Держава має відмовитися від позиції очікування, коли травмована горем людина змушена сама звертатися по допомогу. У людиноцентричній моделі державний апарат діє на випередження: факт реєстрації загибелі воїна в єдиному реєстрі стає автоматичним тригером для запуску системи підтримки. Держава сама ініціює контакт, закріплюючи за родиною індивідуального помічника. Інтеграція та принцип «Єдиного вікна».

2. Повна ліквідація відомчих бар'єрів. Замість хаотичного блукання між ТЦК, Пенсійним фондом та органами соціального захисту, родина взаємодіє з одним цифровим інтерфейсом (наприклад, е-Ветеран/Дія) або одним живим фахівцем (соціальним менеджером), який самостійно координує внутрішні запити між міністерствами. Гармонізація цифрового та людського.

Цифровізація є обов'язковою для рутинних процесів (автоматичне призначення виплат, статусів), проте вона не повинна замінювати людську підтримку. Людиноцентризм передбачає збереження доступного, безбар'єрного офлайн-сервісу з високим рівнем емпатії для тих, хто потребує живого спілкування.

3. *Психологічна безпека (неретравматизація)*. Організація документообігу та комунікації будується так, щоб звести до нуля потребу вдруге доводити очевидні факти, згадувати обставини трагедії чи стикатися з чергами та байдужістю.

Розглянемо критерії ефективності людиноцентричного сервісу.

Для оцінки того, чи справді система стала людиноцентричною, публічне управління має використовувати чіткі якісні та кількісні критерії (KPI), орієнтовані на досвід людини:

Критерій	**Суть та управлінський індикатор**
Мінімізація зусиль громадянина	Кількість документів, що родина має зібрати особисто, має бути нульовою. Діє правило: «Якщо дані є в будь-якому державному реєстрі, вимагати їх у людини заборонено»
Швидкість (часовий маркер)	Чітко регламентований і максимально короткий строк від моменту отримання повідомлення до першої виплати та призначення пільг, без штучних затримок на відомчі перевірки
Доступність та безбар'єрність	Фізична архітектура хабів (інклюзивність) та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс цифрових платформ, адаптований під літніх людей та осіб у стані стресу
Результативність у разі потребою	Перехід від шаблонних пільг до адресної допомоги. Критерієм є задоволення реальної індивідуальної потреби (наприклад, ментальна реабілітація дітям, медична допомога батькам, а не просто абстрактна знижка на комунальні послуги)

Емпатичність та етика персоналу	Відсутність скарг на некоректну поведінку посадовців. Рівень психологічної підготовки державних службовців та працівників ТЦК/ОТГ стає базовим критерієм їхньої професійної придатності

Джерело: складено авторами

Таким чином, запровадження цих засад та критеріїв дозволить змінити мету функціонування державних інституцій. Успіх реформи ветеранської політики має вимірюватися не кількістю освоєних бюджетних коштів чи підписаних звітів, а індексом задоволеності та рівнем відчуття захищеності з боку родин, які віддали державі найдорожче.

Нижче наведемо прикладні практичні рекомендації для органів виконавчої влади щодо захисту сімей загиблих:

1. *Інституційне переформатування та консолідація функцій*. Створення Єдиного координаційного контуру: потрібно чітко розмежувати повноваження міністерств, ліквідувавши дублювання функцій. Рекомендується закріпити за Міністерством у справах ветеранів роль єдиного головного розпорядника та методолога політики, передавши йому адміністрування всіх специфічних виплат та статусів, що наразі розпорошені між Міноборони, МВС, Мінсоцполітики та Пенсійним фондом. Запровадження інституту Ветераносервісу (муніципальних ветеранських просторів): на рівні територіальних громад на базі ЦНАПів або як окремі установи мають діяти спеціалізовані хаби. Вони повинні працювати за принципом фронт-офісу, де за кожною родиною загиблого закріплюється індивідуальний соціальний менеджер (кейс-менеджер), який супроводжує сім'ю в цивільному житті, бере на себе розв'язання юридичних та побутових проблем і здійснює міжвідомчу комунікацію замість громадян.

2. *Радикальний реінжиніринг адміністративних процесів*. Перехід на проактивний алгоритм надання послуг: варто скасувати обов'язковий

«заявницький» принцип. Управлінський процес має запускатися автоматично: щойно РАЦС або ТЦК та СП фіксує факт загибелі військовослужбовця і вносить дані до Єдиного державного реєстру ветеранів війни, система повинна самостійно генерувати повідомлення для закріпленого кейс-менеджера в ТГ та відкривати електронну справу для нарахування передбаченої законом допомоги. Запровадження презумпції правоти громадянина: у разі виникнення затримок із відомчими розслідуваннями обставин загибелі чи бюрократичних погоджень між військовими частинами та ТЦК держава має призначати базові виплати та соціальний супровід авансом (за фактом смерті на службі), здійснюючи внутрішні юридичні звірки вже без залучення родини.

3. *Тотальна цифровізація та суверенна інтеграція реєстрів*. Реалізація суперпослуги «Е-Родина загиблого» в екосистемі «Дія»: Створити комплексне комплексне електронне рішення (за аналогією з «єМалятко»), що дозволить за однією електронною заявою (або повністю автоматично) оформити статус члена сім'ї загиблого, призначити одноразову грошову допомогу, щомісячні пенсії, пільги на житлово-комунальні послуги та внести відомості до Реєстру пільговиків. Забезпечення повної взаємодії (інтероперабельності) державних реєстрів: потрібно законодавчо заборонити державним службовцям вимагати від членів родин паперові довідки, якщо ці дані містяться в реєстрах. Через систему «Трембіта» має бути налагоджено миттєвий автоматичний обмін даними між Реєстром ветеранів, Демографічним реєстром, Реєстром актів цивільного стану, базами даних Міноборони та Пенсійного фонду. Електронний кабінет ветерана / члена родини: Створити зручний цифровий простір, де відбиватиметься прозорий трекінг розгляду документів (на якій стадії перебуває виплата, який орган затримав розгляд), а також доступний перелік саме тих муніципальних та державних послуг, що адаптовані під індивідуальний профіль конкретної родини.

Очікуваний управлінський ефект. Запровадження цих рекомендацій дозволить скоротити час отримання статусів і виплат у 4-5 разів, зменшить кількість потрібних візитів до чиновників до нуля (в електронному форматі) або до одного візиту (до кейс-менеджера), мінімізує людський чинник і ліквідує корупційні ризики на рівні середньої ланки виконавчої влади.

Список використаних джерел

1. Грищенко І. М. Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих ветеранів війни, членів сімей загиблих захисників та захисниць України [Електронний ресурс] / І. М. Грищенко. Суспільство та національні інтереси. 2024. № 8. С. 584-598. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/scntint_2024_8_53 (дата звернення: 08.06.2026).
2. Тілікіна Н. В. Державна ветеранська політика України та шляхи забезпечення її ефективності [Електронний ресурс] / Н. В. Тілікіна, І. В. Пєша. Публічне адміністрування та національна безпека. 2023. № 5. С. 74-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubans_2023_5_12 (дата звернення: 08.06.2026).
3. Товстуха О. М. Ветерани війни та члени їхніх сімей як новий виклик сучасної соціальної роботи [Електронний ресурс] / О. М. Товстуха. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2025. № 4. С. 120-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spttp_2025_4_17 (дата звернення: 08.06.2026).

УДК 342.951:341.231.14

Ольга СТЕПАНЮК
канд. екон. наук, доцент
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Забезпечення соціальних гарантій у надзвичайних умовах є одним із найскладніших та водночас найважливіших завдань для України в умовах триваючої збройної агресії. Системне забезпечення права на соціальний захист виступає ключовим чинником стабільності, національної безпеки та соціальної справедливості у кризові періоди.

Відповідно до статей 46 та 48 Конституції України, громадяни мають фундаментальні права на соціальний захист та достатній життєвий рівень. Разом із тим, запровадження особливого правового режиму військового стану дозволяє державі обмежувати окремі права і свободи [1]. Оскільки соціальні права не включені до переліку тих, що підлягають абсолютному захисту (ст. 64 Конституції України), виникає потреба у дотриманні балансу інтересів суспільства та особи. Конституційний Суд України у рішенні № 5-р/2018 [3] наголосив, що держава може змінювати пріоритети у розподілі ресурсів, проте не повинна порушувати сутність соціальних прав і допускати їх фактичного скасування. Міжнародні стандарти, зокрема Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 4), підтверджують обов'язок держав дотримуватися принципу незворотності мінімальних соціальних стандартів навіть під час збройних конфліктів.

Для адаптації соціально-трудових відносин до реалій війни ухвалено базові закони, зокрема Закон України «Про організацію трудових відносин в

умовах воєнного стану» [2]. Даний акт запроваджує особливості залучення до праці (заборона нічної праці для вагітних жінок, матерів дітей до 1 року та осіб з інвалідністю без їхньої згоди), збільшення оплати надурочної роботи та збереження робочих місць для осіб, залучених до суспільно корисних робіт. Крім того, урядом забезпечено автоматичне продовження виплат державних соціальних допомог (Постанова КМУ № 214 [4]) та оптимізовано процедури отримання пенсій для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) за допомогою банківських карток.

Національна судова практика активно інтегрує стандарти Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема правові позиції щодо захисту права власності (справа Sporrong and Lönnroth v. Sweden) та соціальних виплат (справа Kjartan Ásmundsson v. Iceland) [5]. Українські адміністративні суди дедалі частіше зобов'язують органи Пенсійного фонду здійснювати виплати громадянам на прифронтових та тимчасово окупованих територіях, вказуючи на незворотний характер права на пенсію. Дослідження зарубіжного досвіду Франції (програми часткової зайнятісті «chômage partiel»), Ізраїлю (Закон «Про постраждалих від ворожих актів»), США (Families First Coronavirus Response Act) та універсальної моделі добробуту Швеції демонструє, що збереження базових соціальних інституцій є основою національної стійкості під час масштабних криз.

Важливим інструментом забезпечення безперервності соціального захисту стала цифровізація послуг через Платформу Дія, що дозволило мінімізувати бюрократичні процедури для понад 3,5 мільйонів ВПО та ветеранів. Проте зупинятися на цьому не можна — закони потребують адаптації до реалій. Наразі пропонується три кроки:1) закріпити у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» заборону на зменшення чи скасування прожиткового мінімуму та базових соціальних виплат; 2) законодавчо врегулювати дистанційну ідентифікацію одержувачів допомоги та

механізми підтримки громадян в зонах бойових дій; 3) посилити парламентський контроль за збереженням соціальних гарантій та створити резервні фонди для соціальних програм.

Ефективна реалізація соціальних гарантій в умовах військового стану вимагає поєднання гнучких адміністративних рішень, цифровізації послуг та чітких законодавчих запобіжників, які не дозволять нівелювати сутність конституційних прав громадян навіть у кризові періоди.

Список використаних джерел

1. Городовенко В.В. Соціальний захист людини в умовах воєнного стану: підходи Конституційного Суду України. URL: https://ccu.gov.ua/library/socialnyy-zahyst-lyudyny-v-umovah-voyennogo-stanu-pidhody-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny
2. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX.
3. Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану».
5. Практика Європейського суду з прав людини: Справа Sporrong and Lönnroth v. Sweden (1982); Справа Kjartan Ásmundsson v. Iceland (2004).

УДК 349.3(477)

Ірина КРАВЕЦЬ
канд. екон. наук, доцент
доцент кафедри соціального забезпечення
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила зростання значущості питань соціального захисту військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей. Особливої уваги потребують сім'ї загиблих захисників і захисниць України, оскільки втрата годувальника, близької людини та члена родини має ряд наслідків, серед яких матеріальні, соціальні, психологічні та правові. За цих умов надважливою є державна підтримка, яка має здійснюватися не просто у вигляді пільги чи разової виплати. Це повинна бути комплексна система гарантій, яка спрямована на забезпечення гідного рівня життя, соціально-правової визначеності та інтеграції, а також довгострокового супроводу родин загиблих.

Відповідно до положення статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, зокрема у разі втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Соціальний захист гарантується за рахунок загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних та інших джерел соціального забезпечення. Окреме значення має також стаття 17 Конституції України, яка покладає на державу обов'язок забезпечувати соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [3].

Нормативну основу соціального захисту сімей загиблих в Україні формують Конституція України, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», акти Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади, а також підзаконні акти, що регулюють порядок призначення відповідного статусу, виплат і пільг. Так, правовий статус сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, а також сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України визначає Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Статті 10 та 10^1 цього Закону встановлюють коло осіб, на яких поширюється його дія, а стаття 15 передбачає систему пільг для сімей загиблих. Ідеться, зокрема, про пільги у сфері житлово-комунальних послуг, медичного забезпечення, реалізації трудових прав, забезпечення санаторно-курортного лікування, житлом, а також інші гарантії, спрямовані на підтримку членів сімей загиблих [6]. Важливим елементом державної підтримки є надання офіційного статусу члена сім'ї загиблого, оскільки він є юридичною передумовою реалізації більшості соціальних гарантій. Набуття статусу, який підтверджується відповідним посвідченням (видається органами соціального захисту населення або іншими уповноваженими органами згідно з визначеною процедурою), забезпечує членам сім'ї загиблого доступ до системи пільг, виплат і соціальних послуг, передбачених законодавством.

Одним із найбільш соціально визначальних видів підтримки є одноразова грошова допомога у разі загибелі військовослужбовця. Право членів сім'ї, батьків та утриманців загиблого на отримання такої допомоги закріплене Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [5]. У разі загибелі військовослужбовця, що сталася під час дії воєнного стану, його родина має право на одноразову грошову допомогу у

розмірі 15 млн гривень, яка розподіляється рівними частками між особами, які мають право на її отримання [1].

Незважаючи на значний розмір допомоги, державна підтримка сімей військовослужбовців, котрі загинули, не вичерпується цим. Втрата близької людини для сім'ї, часто годувальника у багатьох випадках означає зміну економічного становища, потребу в психологічній реабілітації. Крім того серед завдань для родини постають вирішення спадкових, житлових, освітніх, пенсійних та адміністративних питань. Тому модель соціального захисту з урахуванням сучасних реалій має бути комплексною і поєднувати фінансові виплати з індивідуальним соціальним супроводом, юридичним консультуванням, психологічною допомогою, підтримкою дітей загиблих, сприянням працевлаштуванню членів сім'ї тощо.

Правове регулювання цього напряму охоплює систему гарантій для сімей загиблих, яка складається з багатьох елементів, що розміщені в різних нормативно-правових актах. Такий підхід має свої переваги, зокрема, дозволяє охопити різні сфери суспільних відносин. Водночас, така розпорошеність ускладнює практичну реалізацію прав членів сімей загиблих, які часто змушені звертатися до різних органів: територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, органів соціального захисту населення, Пенсійного фонду України, центрів безоплатної правничої допомоги, закладів охорони здоров'я, органів місцевого самоврядування. Відсутність єдиного алгоритму дій або недостатня поінформованість може призводити до бюрократичного затягування строків отримання допомоги.

До основних видів соціальних гарантій членів сімей загиблих належать: отримання одноразової грошової допомоги; пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою годувальника; пільги на оплату житлово-комунальних послуг; медичне обслуговування та забезпечення лікарськими засобами; першочергове зубопротезування; санаторно-курортне лікування; трудові гарантії; освітні

гарантії для дітей; право на безоплатну правничу допомогу; соціальні послуги та психологічна підтримка. Сукупність цих заходів свідчить, що державна підтримка має не лише компенсаційний, а й відновлювальний характер, адже спрямована на допомогу родині у пристосуванні до нових життєвих обставин. Водночас, слід відмітити, що ефективність соціального захисту залежить не лише від формального існування правових норм, але й від дієвості механізмів їх реалізації, що актуалізує безоплатну правничу допомогу, соціальний супровід та міжвідомчу координацію.

Окремої уваги потребує питання підтримки дітей загиблих. Діти є однією з найбільш вразливих категорій членів сім'ї, оскільки втрата одного з батьків впливає на їхній матеріальний стан, психологічну безпеку, освітні можливості та подальшу соціалізацію. У цьому контексті державна підтримка має охоплювати виплати, гарантії доступу до освіти, психологічної допомоги, оздоровлення, соціальних послуг, індивідуального супроводу та бути довготривалою з метою забезпечення її ефективності.

Значною мірою дієвість соціального захисту пов'язана з інформаційною обізнаністю членів сімей загиблих щодо своїх прав, переліку документів, строків звернення, відповідальних органів та способів оскарження рішень. Недостатність інформації або складність юридичних процедур може фактично обмежувати реалізацію права на соціальний захист. У цьому контексті позитивним є функціонування державних сервісів, правничих консультацій, інформаційних сторінок органів влади тощо.

Важливим напрямом реалізації права соціальної захищеності є запровадження принципу «єдиного вікна» для сімей загиблих. Його суть полягає в тому, що родина має отримувати необхідні консультації, допомогу з документами, інформацію про всі належні гарантії та супровід в одному місці або через єдину цифрову платформу. Такий підхід дозволить зменшити бюрократичне навантаження, скоротити строки реалізації прав і підвищити довіру громадян до державних інституцій [2].

Ще одним важливим аспектом є роль територіальних громад. Саме громади найближче перебувають до сімей загиблих і можуть оперативно реагувати на їхні потреби. Органи місцевого самоврядування здатні запроваджувати додаткові програми підтримки: матеріальну допомогу, компенсацію витрат на лікування, освітні стипендії для дітей, психологічні програми, допомогу з житлом, вшанування пам'яті загиблих. Такі місцеві ініціативи не повинні замінювати державні гарантії, але можуть суттєво посилювати їх ефективність [4].

З огляду на зазначене, державна підтримка сімей загиблих має ґрунтуватися на законності і правовій визначеності, адресності допомоги, доступності процедур, повазі до гідності родини, недопущенні дискримінації, комплексності, безперервності соціального супроводу, пріоритеті інтересів дітей, взаємодії держави, громад і громадянського суспільства. Реалізація такого підходу сприятиме зміні акцентів в системі соціального захисту з формальності на людиноорієнтованість.

Висновки. Державна підтримка сімей загиблих є невід'ємною складовою соціального захисту в Україні та має особливе значення в умовах воєнного стану. Її правова основа закріплена в Конституції України, спеціальних законах і підзаконних актах, які визначають статус членів сімей загиблих, порядок надання пільг, виплат і соціальних послуг. Основними формами такої підтримки є одноразова грошова допомога, пенсійне забезпечення, житлово-комунальні, медичні, трудові, освітні та правові гарантії. Ефективність державної підтримки залежить від доступності процедур, належного інформування, міжвідомчої координації та наявності довгострокового соціального супроводу. Перспективними напрямами вдосконалення є спрощення процедур оформлення допомоги, розвиток сервісів за принципом «єдиного вікна», посилення психологічної підтримки, удосконалення правового

регулювання статусу сімей загиблих, розширення місцевих програм допомоги та забезпечення індивідуального підходу до потреб кожної родини.

Список використаних джерел:

1. Виплата одноразової допомоги у разі загибелі або смерті військовослужбовця: що потрібно знати. Міністерство оборони України. URL: https://mod.gov.ua/news/viplata-odnorazovoyi-groshovoyi-dopomogi-u-razi-zagibeli-abo-smerti-vijskovosluzhbovczya-shho-potribno-znati
2. Державні послуги для ветеранів і ветеранок: принцип «єдиного вікна» у ЦНАП. URL: https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/derzhavni-poslugi-dlya-veteraniv-i-veteranok-printsip-edinogo-vikna-u-tsnap
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
4. Місцева програма “Підтримка родин героїв”: поради для територіальних громад щодо її розробки. Інститут громадянського суспільства. URL: https://www.csi.org.ua/books/misczeva-programa-pidtrymka-rodyn-geroyiv-porady-dlya-terytorialnyh-gromad-shhodo-yiyi-rozrobky/
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text
6. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

УДК 37.013.42:355.292 (477)

Олександра ЦАРЕВА
асистент кафедри інженерії
програмного забезпечення
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ДО РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ТА ЧЛЕНАМИ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЯКІСНУ ОСВІТУ

Право на освіту належить до фундаментальних прав людини та є однією з основних гарантій її професійної і соціальної самореалізації. Водночас поняття якісної освіти сьогодні виходить далеко за межі змісту освітніх програм чи фахової компетентності викладача у відповідній галузі знань.

Якість освіти визначається також здатністю закладу освіти створити освітнє середовище, у якому кожен здобувач освіти має рівні можливості для навчання незалежно від життєвого досвіду, пережитих травматичних подій чи соціального статусу.

В умовах повномасштабної війни особливого значення набуває забезпечення права на освіту ветеранів, військовослужбовців після завершення служби та членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України. Саме тому питання готовності викладача до роботи із зазначеними категоріями здобувачів освіти набуває не лише педагогічного, а й правового та суспільного значення.

Готовність викладача до такої діяльності не може зводитися виключно до знання особливостей психологічного стану ветеранів. Вона охоплює комплекс взаємопов’язаних складових.

Насамперед йдеться про нормативно-правову готовність, яка передбачає розуміння державної ветеранської політики, гарантій права на освіту та

особливостей правового статусу ветеранів. Не менш важливою є психолого-педагогічна готовність, що включає знання принципів травма-інформованого та людиноцентричного підходів. Важливе місце посідає комунікативна готовність — здатність будувати партнерську взаємодію без стигматизації, упереджень чи надмірної опіки. Методична готовність проявляється у вмінні адаптувати освітній процес без зниження академічних вимог. Водночас основою професійної діяльності викладача залишається етична готовність, яка передбачає дотримання принципів поваги до людської гідності, конфіденційності та академічної доброчесності.

Саме поєднання зазначених складових забезпечує реальну можливість реалізації права людини на якісну освіту.

Важливо, щоб ці принципи не залишалися лише декларативними положеннями, а знаходили практичне втілення у діяльності закладу освіти. Як викладач-практик, можу засвідчити, що в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу вже сформовано окремі елементи системи підготовки до роботи з ветеранами та членами сімей загиблих, які успішно функціонують сьогодні та створюють підґрунтя для подальшого розвитку відповідних компетентностей.

Зокрема, здійснюється системне підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Проводяться навчання з питань комунікації з ветеранами, психологічної підтримки, розвитку стресостійкості та профілактики професійного вигорання.

Водночас значна увага приділяється роботі зі студентською молоддю щодо формування культури пам’яті, громадянської відповідальності та поваги до Захисників України. Така діяльність реалізується через участь у пам’ятних заходах, проведення просвітницьких лекцій, науково-практичних конференцій, зустрічей із ветеранами, а також заходів, спрямованих на вивчення історії України та сучасної російсько-української війни.

Практика свідчить, що така робота сприяє формуванню відповідального ставлення студентської молоді до ветеранів, подоланню стереотипів та створенню психологічно безпечного освітнього середовища.

Таким чином, професійна компетентність викладача проявляється у здатності поєднувати академічні стандарти з принципами людиноцентричності, безбар'єрності та поваги до особистості.

Перспективи подальшого розвитку цього напряму потребують не менш системної роботи. Серед пріоритетних завдань доцільно виокремити такі:

1. Подальший розвиток системи підготовки викладачів, у межах якої відповідне навчання стане невід'ємним елементом підвищення кваліфікації, а не окремою ініціативою.

2. Розроблення єдиного стандарту ветерансько-чутливого освітнього середовища, який визначатиме вимоги до комунікації, організації освітнього процесу, психологічної підтримки та взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

3. Упровадження практикоорієнтованих форм навчання педагогів із використанням аналізу кейсів, моделювання складних педагогічних ситуацій та супервізійної підтримки.

4. Розвиток міждисциплінарної взаємодії між викладачами, психологами, юристами, соціальними працівниками, кар'єрними консультантами та фахівцями Центрів ветеранського розвитку.

5. Посилення наукового супроводу шляхом моніторингу готовності педагогічних працівників, вивчення освітніх потреб ветеранів та оцінювання ефективності впроваджених практик.

Сучасний викладач працює в умовах глибокої трансформації українського суспільства. Його професійна роль уже не обмежується передачею знань. Він стає одним із ключових суб'єктів забезпечення права людини на якісну освіту.

Саме тому готовність до роботи з ветеранами та членами сімей загиблих має розглядатися як необхідна складова професійної компетентності викладача.

Інвестуючи в розвиток цієї компетентності, ми не лише підвищуємо якість освітнього процесу, а й сприяємо успішній реінтеграції ветеранів, підтримці родин загиблих та зміцненню людського потенціалу України.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України. (2017). Закон України «Про освіту» (№ 2145-VIII, редакція станом на 2026 р.). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
2. Міністерство освіти і науки України. (2024). Освіта для ветеранів. https://osvitaveteraniv.gov.ua

ПСИХОЛОГІЧНА ТА ГУМАНІТАРНА ПІДТРИМКА ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ

УДК 159.9:355.292

Ігор ТОДОРІВ
к.мед.наук, доцент
доцент кафедри психіатрії наркології і медичної психології,
Івано-Франківський національний медичний університет

Мирослав МАЗУР
к. фіз.-мат. н., доцент
доцент кафедри фізико-математичних наук
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Тетяна МАЗУР
к. фіз.-мат. н., доцент
доцент кафедри фізико-математичних наук
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Тетяна ТОДОРІВ
доцент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини
Івано-Франківський національний
медичний університет, PhD, асистент

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація

У тезах розглядаються особливості психологічної та гуманітарної підтримки членів сімей загиблих військовослужбовців в умовах тривалої війни. Аналізуються основні психологічні наслідки втрати близької людини, фактори

ризику розвитку ускладненого горювання, депресивних і посттравматичних розладів. Представлено сучасні підходи до організації психологічного супроводу та гуманітарної допомоги сім'ям загиблих. Обґрунтовується необхідність комплексного міждисциплінарного підходу, що поєднує психологічну, соціальну, медичну та правову підтримку.

Ключові слова: війна, сім'ї загиблих, горювання, психологічна підтримка, гуманітарна допомога, посттравматичний стресовий розлад.

Актуальність проблеми

Повномасштабна війна в Україні призвела до значного зростання кількості сімей, які втратили близьких унаслідок бойових дій. Загибель члена родини є однією з найтяжчих психотравмуючих подій у житті людини. Особливо складним є переживання втрати в умовах війни, коли горювання супроводжується невизначеністю, соціальною напругою, економічними труднощами та тривалою дією стресогенних факторів.

Члени сімей загиблих військовослужбовців стикаються не лише з емоційними наслідками втрати, але й із необхідністю адаптації до нових соціальних ролей, вирішення матеріальних проблем, взаємодії з державними структурами та переосмислення життєвих цінностей.

Мета дослідження

Проаналізувати сучасні підходи до психологічної та гуманітарної підтримки членів сімей загиблих та визначити основні напрями вдосконалення допомоги в умовах війни.

Психологічні наслідки втрати близької людини

Втрата члена родини під час війни супроводжується комплексом психологічних реакцій, серед яких:

- гостра реакція горя
- депресивні розлади
- тривожні розлади

- посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)
- почуття провини вцілілого
- соматизовані розлади
- порушення сімейного функціонування

Особливу увагу привертає феномен ускладненого горювання, який характеризується тривалим інтенсивним стражданням, неможливістю прийняття втрати та суттєвим порушенням соціального функціонування.

Таблиця 1 – Поширеність психічних розладів серед осіб, які пережили втрату близької людини внаслідок війни або насильницької смерті (за спостереженнями авторів)

Розлад	Поширеність
Пролонгований розлад горя (за МКХ-11)	32%
Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)	41%
Великий депресивний розлад	29%
Тривожні розлади	34%
Порушення сну	60%
Суїцидальні думки	15%
Соціальна ізоляція та виражена дезадаптація	41%

Рекомендовані напрями психологічної підтримки

Психологічна допомога повинна бути довготривалою та включати кілька рівнів підтримки.

1. Кризове консультування

Проводиться в перші дні та тижні після отримання звістки про загибель. Основними завданнями є:

- стабілізація емоційного стану

- профілактика дезадаптивних реакцій
- забезпечення відчуття безпеки
- інформування про доступні ресурси допомоги

2. Індивідуальна психотерапія

Ефективними є:

- когнітивно-поведінкова терапія
- терапія горювання
- травма-фокусована терапія
- EMDR-терапія
- екзистенційна психотерапія

3. Групи взаємопідтримки

Спілкування з людьми, які пережили подібний досвід, сприяє:

- зниженню відчуття самотності
- нормалізації переживань
- формуванню нових соціальних зв'язків
- взаємному обміну досвідом подолання втрати

Гуманітарна підтримка сімей загиблих

Гуманітарна допомога є важливою складовою комплексної реабілітації.

Основні напрямки гуманітарної підтримки:

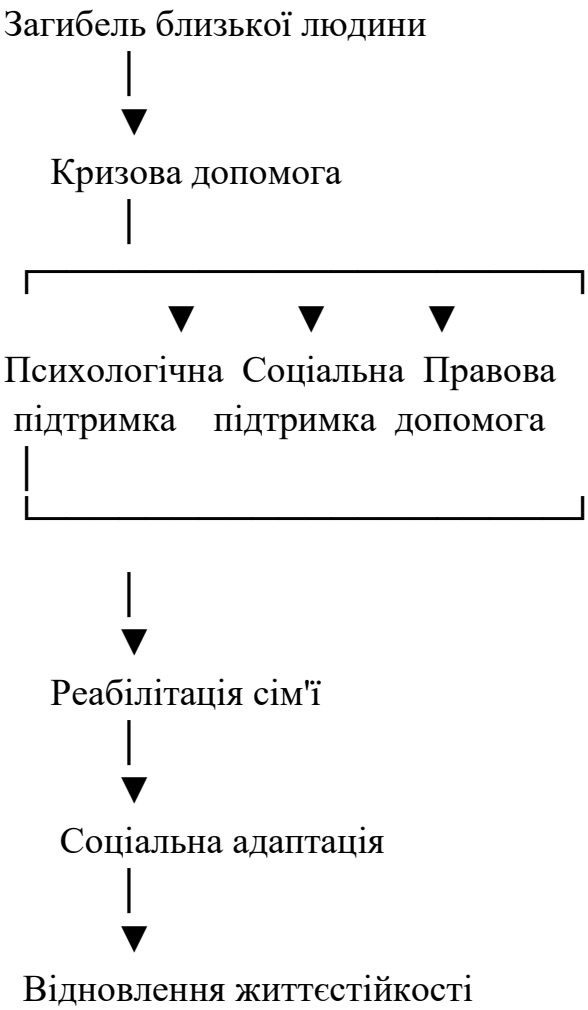
- Матеріальна допомога
- Юридичний супровід
- Соціальний патронаж
- Допомога у працевлаштуванні
- Освітні програми для дітей
- Медичне забезпечення
- Організація рекреаційних та реабілітаційних заходів

Таблиця 2 – Психологічні труднощі серед членів сімей загиблих (за спостереженнями авторів)

Прояв	Частота
Виражені порушення сну	67%
Постійне відчуття тривоги	54%
Симптоми депресії	39%
Ознаки пролонгованого горювання	28%
Уникнення нагадувань про втрату	37%
Труднощі соціальної адаптації	44%
Емоційне виснаження	60%

Рекомендована комплексна модель підтримки

Схема 1

Обговорення

Досвід України та міжнародна практика свідчать, що ефективна допомога сім'ям загиблих повинна бути довготривалою. Найбільший ризик розвитку психічних розладів спостерігається протягом перших двох років після втрати, однак потреба в підтримці може зберігатися значно довше.

Особливого значення набуває концепція посттравматичного зростання, яка передбачає можливість формування нових життєвих смислів, розвитку особистісної стійкості та соціальної активності після пережитої втрати. Водночас посттравматичне зростання не заперечує наявності болю та страждання, а розглядається як один із можливих шляхів адаптації.

Для України актуальним є створення регіональних центрів підтримки родин загиблих, розвиток програм сімейної реабілітації, підготовка спеціалістів із терапії втрати та формування мереж взаємодопомоги.

Висновки

- Сім'ї загиблих військовослужбовців належать до групи високого ризику розвитку психічних та соціальних дезадаптаційних розладів.
- Психологічна допомога повинна включати кризове консультування, психотерапію та групову підтримку.
- Гуманітарна допомога має охоплювати соціальні, правові, медичні та економічні аспекти.
- Найбільш ефективним є комплексний міждисциплінарний підхід до супроводу сімей загиблих.
- Розвиток системи підтримки сприятиме збереженню психічного здоров'я, соціальної інтеграції та підвищенню життєстійкості членів сімей загиблих.

Список використаних джерел

1. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-5-TR. 5th ed., Text Revision. Washington, DC: APA Publishing, 2022. 1120 p.
2. Bryant R.A. Prolonged grief disorder: Recent developments and future directions. World Psychiatry. 2021. Vol. 20(1). P. 19-20.
3. Killgore W.D.S., Taylor E.C., Cloonan S.A., Dailey N.S. Psychological resilience during military conflict and mass trauma: Evidence from contemporary studies. Frontiers in Psychology. 2023. Vol. 14. Article 1182567.
4. National Center for PTSD. Grief and Trauma Following Military Loss. U.S. Department of Veterans Affairs, 2024.
5. Shear M.K. Complicated grief. New England Journal of Medicine. 2015. Vol. 372. P. 153-160.
6. World Health Organization. International Classification of Diseases 11th Revision (ICD-11) for Mortality and Morbidity Statistics. Geneva: WHO, 2024.
7. Координаційний центр з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України. Дослідження психічного здоров'я населення України під час війни. Київ, 2024.
8. Міністерство охорони здоров'я України. Уніфікований клінічний протокол медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі. Київ, 2024.
9. Національна академія медичних наук України. Психічне здоров'я населення України в умовах війни: аналітичний звіт. Київ, 2023. 84 с.
10. Національний інститут стратегічних досліджень. Соціально-психологічні наслідки війни та шляхи їх подолання. Київ, 2024.
11. Овчаренко М.О., Пінчук І.Я., Марута Н.О. Психічне здоров'я населення України в умовах повномасштабної війни. Український вісник психоневрології. 2024. Т. 32(1). С. 5-15.
12. Пінчук І.Я., Марута Н.О., Федченко В.Ю. Розлади, пов'язані зі стресом, серед населення України в умовах війни. Психіатрія, неврологія та медична психологія. 2023. № 17. С. 12-20.
13. Український ветеранський фонд. Потреби ветеранів та членів їхніх сімей: результати всеукраїнського дослідження. Київ, 2024.
14. Український інститут майбутнього. Психологічні наслідки війни для українського суспільства: аналітична доповідь. Київ, 2023.

УДК 159.942.5.072:[364.044.24-058.6]:355.02(477.7)

Дар'я ГУРТОВА
головний спеціаліст з питань економічного
розвитку та зовнішніх зносин
Старобільської міської військової адміністрації
Старобільського району Луганської області

ПОДВІЙНА ВТРАТА ЯК ЧИННИК УСКЛАДНЕНОГО ГОРЮВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ РОДИН ЗАГИБЛИХ ЗАХИСНИКІВ ТА ЗАХИСНИЦЬ УКРАЇНИ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила масштабні демографічні, соціальні та гуманітарні наслідки. Одним із найбільш відчутних викликів стало одночасне зростання кількості родин загиблих захисників/захисниць України та внутрішньо переміщених осіб. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на лютий 2026 року на обліку перебувало понад 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб, що більш ніж утричі перевищує показник листопада 2022 року [5].

Особливої актуальності зазначена проблема набуває для вихідців із тимчасово окупованих територій Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей, які поряд із наслідками війни були змушені залишити місця постійного проживання та інтегруватися у нові територіальні громади. Внаслідок цього процес переживання втрати нерідко відбувається в умовах одночасного розриву соціальних зв'язків, зміни життєвого середовища та необхідності адаптації до нових умов життя [1].

Водночас додатковою складністю у дослідженні зазначеної проблематики є відсутність достовірних статистичних даних щодо кількості загиблих військовослужбовців, які походили з тимчасово окупованих територій України.

У відкритих джерелах та офіційній статистиці облік загиблих захисників/захисниць України здійснюється без деталізації за територією походження, що унеможливлює визначення точної чисельності родин, які одночасно мають статус членів сімей загиблих захисників/захисниць України та внутрішньо переміщених осіб. Унаслідок цього масштаби явища залишаються недостатньо вивченими, а потреби зазначеної категорії населення не завжди можуть бути належним чином враховані під час розроблення програм підтримки.

Попри значну кількість досліджень, присвячених проблемам внутрішньо переміщених осіб та членів сімей загиблих військовослужбовців, питання поєднання цих двох травматичних досвідів залишається недостатньо розробленим у науковій літературі. Саме тому метою даного дослідження є осмислення феномену подвійної втрати та визначення його впливу на процеси горювання і соціальної адаптації родин загиблих захисників/захисниць України з тимчасово окупованих територій.

У психологічній науці горювання розглядається як природна реакція людини на втрату значущих осіб, зв'язків або життєвих обставин. Водночас сучасні дослідження свідчать, що за умов множинних втрат процес адаптації може набувати складнішого характеру та супроводжуватися проявами ускладненого горювання. [11]

Згідно з дуальною моделлю переживання втрати, запропонованою М. Стробе та Г. Шут, адаптація до втрати передбачає постійне балансування між переживанням горя та відновленням повсякденного життя. Для родин загиблих захисників/захисниць України з тимчасово окупованих територій цей процес ускладнюється необхідністю одночасного подолання наслідків вимушеного переміщення, облаштування нового місця проживання та адаптації до нових соціальних умов.

У межах даного дослідження під **подвійною втратою** пропонується розуміти сукупність психологічних, соціальних та ідентифікаційних наслідків, спричинених одночасною втратою близької людини внаслідок війни та втратою дому, звичного середовища проживання, соціальних зв'язків і відчуття належності до громади через вимушене переміщення з тимчасово окупованих територій.

Запропоноване поняття ґрунтується на поєднанні двох взаємопов'язаних процесів – переживання смерті близької людини та втрати соціального капіталу внаслідок вимушеного переміщення. Сучасні дослідження інтеграції внутрішньо переміщених осіб підтверджують, що відчуття приналежності до громади, наявність соціальної підтримки та можливість підтримувати значущі соціальні зв'язки є ключовими чинниками психологічної стійкості та успішної адаптації [9]; [10].

Сутність феномену подвійної втрати полягає в тому, що загибель близької людини супроводжується руйнуванням звичних механізмів переживання горя. Родини нерідко позбавлені можливості перебувати у звичному соціальному середовищі, отримувати підтримку від близького кола спілкування та брати участь у традиційних для рідної громади практиках вшанування пам'яті загиблих. Унаслідок цього переживання втрати може посилюватися відчуттям ізольованості, соціальної самотності та втрати приналежності до спільноти.

Важливим теоретичним підґрунтям для розуміння зазначених процесів є концепція неоднозначної втрати (ambiguous loss), запропонована П. Босс. На думку дослідниці, особливо травматичними є ситуації, коли людина втрачає значущу частину свого життя, однак не має можливості остаточно завершити процес психологічного прощання з утраченим [8]. Для внутрішньо переміщених осіб таким об'єктом втрати може виступати не лише рідна домівка, а й громада, культурний простір, соціальні зв'язки та відчуття приналежності.

Досліджуючи процеси соціокультурної адаптації внутрішньо переміщених осіб, О. Газізова наголошує, що вимушене переміщення супроводжується трансформацією особистої та колективної ідентичності, зміною системи соціальних зв'язків та необхідністю формування нових моделей взаємодії із суспільством [1]. Втрата відчуття належності до рідної громади може поглиблювати психологічні наслідки загибелі близької людини та створювати додаткові бар'єри для відновлення.

Подвійна втрата зумовлює формування комплексу психологічних та соціальних викликів. Одним із ключових є ускладнене переживання горя. Відповідно до концепції завдань горювання В. Вордена, адаптація до втрати передбачає прийняття реальності втрати, проживання пов'язаного з нею болю, пристосування до життя без померлого та формування нового зв'язку з пам'яттю про нього [11]. Для родин, які були змушені залишити рідні населені пункти, виконання цих завдань часто ускладнюється втратою звичного середовища підтримки.

Окремої уваги потребують діти загиблих захисників/захисниць України, які одночасно переживають втрату одного з батьків та зміну звичного життєвого середовища. Дослідження інтеграційних практик дітей внутрішньо переміщених осіб засвідчують важливість психосоціальної підтримки, групової взаємодії та залучення до життя громади для подолання наслідків пережитих травматичних подій [6].

Водночас соціальна інтеграція може виступати важливим ресурсом психологічного відновлення. На думку О. Федоренко, інтеграція внутрішньо переміщених осіб передбачає не лише пристосування людини до нових умов, а й активне включення до суспільного життя громади, формування нових соціальних зв'язків та відчуття приналежності до нового соціального середовища [7].

Результати емпіричного дослідження, проведеного Н. Корольовою серед 150 внутрішньо переміщених осіб, засвідчили високі показники депресії, тривожності, посттравматичного стресового розладу та життєвого стресу, що свідчить про значне виснаження адаптаційних ресурсів цієї категорії населення [3]. Для родин загиблих захисників/захисниць України такі ризики можуть бути ще вищими через поєднання наслідків вимушеного переміщення та втрати близької людини.

Особливого значення в умовах подвійної втрати набуває збереження колективної пам'яті. Для родин загиблих захисників/захисниць України з тимчасово окупованих територій важливим ресурсом підтримки можуть виступати релоковані територіальні громади, які сприяють збереженню локальної ідентичності, соціальних зв'язків та пам'яті про полеглих земляків. Меморіальні заходи, діяльність громадських організацій та груп взаємопідтримки сприяють подоланню соціальної ізоляції та формуванню відчуття підтримки [4].

Л. Гуменюк та А. Бреус зазначають, що одним із ключових чинників успішної адаптації після пережитих кризових подій є соціальна підтримка. Підтримка з боку сім'ї, друзів та найближчого соціального оточення сприяє зниженню рівня психологічного напруження, допомагає особі впоратися з наслідками стресових подій та відновити відчуття безпеки. Наявність позитивних міжособистісних зв'язків і включеність у соціальну взаємодію створюють умови для мобілізації внутрішніх ресурсів та підвищують здатність людини долати наслідки втрат і життєвих змін. [2]

Таким чином, родини загиблих Захисників України з тимчасово окупованих територій становлять окрему соціально вразливу категорію населення, яка переживає одночасно втрату близької людини та втрату дому, громади й звичного соціального середовища. У роботі запропоновано розглядати зазначене явище через поняття подвійної втрати, що дозволяє

комплексно оцінити психологічні та соціальні наслідки війни для цієї категорії громадян.

Крім того, для зазначеної групи характерною є подвійна соціальна ідентичність, оскільки такі особи одночасно належать до двох соціально вразливих категорій – членів сімей загиблих захисників/захисниць України та внутрішньо переміщених осіб. Поєднання цих статусів формує специфічний досвід переживання втрати, адаптації та взаємодії із системою соціального захисту.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення спеціалізованих програм психологічного супроводу та соціальної інтеграції для осіб, які одночасно мають статус члена сім'ї загиблого захисника України та внутрішньо переміщеної особи, а також вивчення ролі релокованих територіальних громад у процесах збереження пам'яті та психологічного відновлення.

Список використаних джерел

1. Газізова О. Трансформація ідентичностей внутрішньо переміщених осіб у процесі їх соціокультурної адаптації та інтеграції у нові територіальні громади. Українознавство. Гуманітарні виклики XXI ст. 2019, № 4 (73). С. 83-96. URL: https://journal.ndiu.org.ua/article/view/188243 (дата звернення: 14.06.2026).
2. Гуменюк Л., Бреус А. Соціально-психологічна адаптація вимушених переселенців в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Львів, 2017. № 2. С. 108-122 URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/864/1/14.pdf (дата звернення: 14.06.2026).
3. Корольова Н., Грозіна А. Психологічні особливості горювання внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та методи роботи з травматичною втратою. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки. 2025. С. 113-128. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/18785-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D

0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-37383-1-10-20251208%20(1).pdf (дата звернення: 17.06.2026).
4. Лехолетова М. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. Соціальна робота та психологія: освіта і наука. Випуск 1/2025. С. 30-36. URL: https://journals.kpdi.in.ua/index.php/swp/article/view/236 (дата звернення: 18.06.2026).
5. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: https://www.msp.gov.ua/ (дата звернення: 18.06.2026).
6. Смолій Т. Дослідження інтеграційних практик соціальної адаптації дітей та підлітків внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Вісник Приазовського державного технічного університету. Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування. Випуск 15. 2025. URL: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/320582 (дата звернення: 18.06.2026)
7. Федоренко О. Теоретична модель соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у громаду. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота». Том 1 № 3.2018 URL: https://www.visnyk.soch.robota.univ.kiev.ua/index.php/journal/article/view/30 (дата звернення: 18.06.2026)
8. Boss P. Ambiguous Loss: Learning to Live with Unresolved Grief. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999. 152 p.
9. Mishchuk H., Samoliuk N., Bilan Y., Yurchyk H. Social Integration of Internally Displaced Persons in Ukraine: Perceptions from IDPs vs. the Host Population // Problems and Perspectives in Management. 2024. Vol. 22, Iss. 1. P. 492-507. URL: https://www.economics-sociology.eu/?1058,en_social-integration-of-internally-displaced-persons-in-ukraine-perceptions-from-idps-vs.-the-host-population (дата звернення: 19.06.2026)
10. Roshchyk I., Mishchuk H., Samoliuk N., Bilan Y. Social Integration of Internally Displaced Persons in Ukraine: Problems and Challenges for Governing Local Communities // Problems and Perspectives in Management. 2024. Vol. 22, Iss. 1. P. 330-344. URL: Social_integration_of_internally_displaced_persons (2).pdf (дата звернення: 18.06.2026)
11. Worden W. J. Grief Counseling and Grief Therapy: A Handbook for the Mental Health Practitioner. 5th ed. New York: Springer Publishing Company, 2018. 352 p.

УДК 159.923:615.851-058.56-057.36

Наталія Герговська
керівниця Центру ветеранського розвитку,
викладач-методист

Олена Лознякова
психотерапевт Центру, член Української спілки психотерапевтів,
Самбірський фаховий коледж економіки та інформаційних технологій

ІНІЦІАТИВИ ЦЕНТРУ ВЕТЕРАНСЬКОГО РОЗВИТКУ: МИСТЕЦЬКО-РЕСУРСНА МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У статті теоретично обґрунтовано та практично презентовано авторську інтегративну мистецько-ресурсну модель психологічного відновлення та реінтеграції військовослужбовців, ветеранів війни, членів їхніх родин та внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Модель, реалізована на базі Центру ветеранського розвитку при Самбірському фаховому коледжі економіки та інформаційних технологій (СФКЕТІТ), поєднує методи кататимно-імагінативної психотерапії (символдрами Г.-К. Льойнера), арттерапії, тілесно-орієнтованих практик, екотерапії (природотерапії) та елементів української етнокультурної традиції.

Описано еволюцію та етапи впровадження моделі через хронологічну послідовність конкретних проєктів Центру: від кризового простору «Малюю серцем» (майстер-клас «Поле радості і краси») до сенсомоторної стабілізації у проєкті «Дзвіночок світла» (робота з червоною глиною), етнокультурної інтеграції (писанкарство) та екотерапевтичних виїзних платформ «Люпиновий настрій» і «Дихання Карпат». Запропоновано та розкрито методологічний концепт «внутрішнього пейзажу» як механізму трансформації зовнішнього ландшафтного досвіду у внутрішній символічний образ. Визначено критерії методологічного розділення терапевтичних та рекреаційних форматів роботи. Доведено ефективність моделі у зниженні психоемоційної напруги, підвищенні здатності до саморегуляції, відновленні емоційної чутливості та покращенні соціальної взаємодії учасників.

Ключові слова: *Центр ветеранського розвитку, реінтеграція ветеранів, символдрама, арттерапія, внутрішній пейзаж, природотерапія, травма війни, «Дзвіночок світла», «Малюю серцем», «Дихання Карпат», психологічна реабілітація.*

Повномасштабна війна в Україні актуалізувала гостру потребу у розробці та впровадженні дієвих інституційних механізмів адаптації, психосоціальної підтримки та реінтеграції військовослужбовців, ветеранів, членів їхніх родин, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України, а також внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Тривалий вплив бойових дій, досвід втрати, вимушене переселення та хронічний стрес зумовлюють високий рівень психоемоційної напруги, тривоги й деструктивного внутрішнього хаосу у зазначених категорій осіб. У таких умовах традиційні вербальні методи психотерапії часто стикаються із психологічними захистами або виявляються недостатніми, що зумовлює особливу значущість невербальних та експресивних методів психологічної допомоги, які працюють з емоційними та глибинними образними рівнями психіки.

Базою для вирішення завдань із соціально-професійної та психологічної адаптації став Центр ветеранського розвитку (ЦВР), що функціонує при Самбірському фаховому коледжі економіки та інформаційних технологій (СФКЕТІТ). Діяльність Центру спрямована на впровадження комплексних програм підтримки, де першочергова увага приділяється студентам, випускникам, працівникам коледжу та мешканцям регіону, які належать до категорій ветеранів та осіб, постраждалих внаслідок війни. Методологічною основою дослідження виступає кататимно-імагінативна психотерапія (символдрама), розроблена Гансом-Карлом Льойнером у 1948 році, яка базується на роботі з внутрішніми імагінативними образами як мовою несвідомого, а також сучасні концепції арттерапії та екотерапії (природотерапії).

Мета дослідження полягає в теоретично-методологічному обґрунтуванні та презентації практичних результатів реалізації авторської мистецько-ресурсної моделі психологічного відновлення військових, ветеранів, членів їхніх родин та ВПО на основі конкретних заходів та проєктів, реалізованих Центром ветеранського розвитку при СФКЕТІТ.

Практична діяльність ЦВР базується на синергетичній інтеграції символдрами Г.-К. Льойнера, арттерапії, тілесно-орієнтованих практик та екотерапії. Ключовим методологічним елементом авторської моделі

психотерапевтки Олени Познякової є концепт «внутрішнього пейзажу» — індивідуального символічного образу, що виникає на перетині зовнішнього природного середовища (або тактильного досвіду) та внутрішнього психічного стану людини. У цьому процесі зовнішній ландшафт трансформується у внутрішній образ, що відображає емоційний стан, пам'ять, але водночас активізує глибокі внутрішні ресурси особистості для подолання травматичного досвіду без його прямої ретравматизації через використання універсальних архетипічних образів (дім, дорога, гора, ліс, поле).

Еволюція, структурування та конкретні етапи впровадження цієї інтегративної моделі чітко простежуються у хронологічній послідовності реалізованих Центром заходів.

Початковим етапом розвитку практики стала організація кризових арттерапевтичних груп «Малюю серцем», створених на початку повномасштабного вторгнення для ВПО з метою невербального вираження переживань втрати, емоційного хаосу та невизначеності. Важливим практичним кроком у межах співпраці з ЦВР став майстер-клас «Поле радості і краси», організований для родин ветеранів за участю психотерапевтки БФ «Рідні» Олени Познякової та львівського художника Івана Платка.

Захід поєднав інтуїтивне малювання квітів як символу сили життя; використання метафоричних асоціативних карт для актуалізації ресурсних станів; нейровправи для пальців (дрібна моторика); рефлексивну техніку «Колір мого настрою». Практика підтвердила, що спонтанне малювання ресурсних образів і робота з кольором забезпечують зниження первинної психоемоційної напруги, стабілізацію стану та формування базового відчуття безпеки. Творчість у цьому контексті дає чітку форму внутрішнім деструктивним станам (біль чи тривога стають лінією та кольором), завдяки чому внутрішній тиск зменшується.

Для глибшого опрацювання хронічної м'язової й психічної напруги та формування внутрішньої опори у співпраці з Центром було запущено довготриваліший творчий проєкт «Дзвіночок світла» («Дзвіночок» — керамічна практика з червоної глини). Цикл охопив три послідовні арттерапевтичні зустрічі.

Робота відбувалася у стабільній терапевтичній групі чисельністю 17 осіб (ветеранів, військових та їх сімей). Взаємодія з природною червоною глиною виступала як сенсомоторна та тілесно-орієнтована практика. Під час контакту з руками матеріал теплішає, стає м'яким і піддатливим, що забезпечує глибоке

«заземлення», стабілізацію нервової системи, відновлення ритму дихання та поступовий перехід від стану стресу до спокійної творчості. Окрім індивідуального відновлення контакту з тілом, тривала робота у сталій групі дозволила учасникам вибудувати нові надійні соціальні зв'язки.

Окремим етнокультурним вектором моделі Центру стало проведення арттерапевтичних зустрічей, присвячених писанкарству з використанням традиційного карпатського орнаменту. Розпис великодніх писанок спеціальним восковим інструментом (писачком) вимагав високої концентрації, точності дій та ритмізованої дрібномоторної діяльності, що автоматично сприяло емоційному урівноваженню. З психоаналітичного погляду писанка розглядалася як архетипічний символ життя, відродження та внутрішньої цілісності, що активізує культурну пам'ять, етнічну ідентичність та почуття приналежності до спільноти.

Новим якісним етапом розвитку моделі став запуск інтегративної мистецької платформи «Дихання Карпат», реалізованої у партнерстві з Громадською організацією «Ретрит Життя». Карпатський ландшафт тут виступає як терапевтичне середовище присутності та натхнення. Перший практичний виїзд — природно-арттерапевтичний простір «Люпиновий настрій» — було реалізовано серед квітучих люпинів на базі Приватної садиби «Росохи SAS NEST». Трьохфазовий психотерапевтичний алгоритм виїзду включав: зовнішнє спостереження природного ландшафту, занурення в імагінативний образ (символдрама), перенесення образу на полотно. Природне середовище Карпат виступило потужним ресурсним фактором, трансформуючи зовнішній пейзаж у внутрішній стабілізуючий образ.

«Важливим теоретико-практичним здобутком діяльності Центру є суворе розділення форматів роботи та дотримання принципів «методологічної чесності», — зазначає керівниця Центру Наталія Герговська. Організатори наголошують, що на відміну від рекреаційного відпочинку (наприклад, комерційних творчих зустрічей «з келихом вина», які орієнтовані виключно на атмосферу та розвагу), професійна арттерапія Центру базується на забезпеченні безпечного та конфіденційного простору; обов'язковому кваліфікованому психотерапевтичному супроводі спеціаліста; зміщенні фокусу з оцінювання художньої якості чи естетики кінцевого продукту на глибинний процес проживання, самоусвідомлення та трансформації почуттів. Чесність у назвах та

очікуваннях дозволяє кожному учаснику отримати саме той простір, якого він потребує — відпочинок, натхнення або глибоку внутрішню роботу.

Практичні результати реалізації заходів Центру ветеранського розвитку при СФКЕТІТ (майстер-клас «Поле радості і краси», проєкт «Дзвіночок світла», виїзна платформа «Люпиновий настрій») підтвердили високу ефективність поєднання символдрами, арттерапії, тілесно-орієнтованих вправ та екотерапії. Учасники продемонстрували суттєве зниження психоемоційної напруги, підвищення здатності до саморегуляції, відновлення емоційної чутливості та активізацію особистісних ресурсів. Проведення занять у межах сталих тривалих груп довело свою спроможність ефективно відновлювати порушену соціальну взаємодію, долати ізоляцію та формувати міцні мережі горизонтальної взаємопідтримки серед ветеранів, їхніх родин та ВПО. Концепт «внутрішнього пейзажу» визначено ключовим психологічним механізмам безпечної невербальної трансформації травматичного досвіду війни у ресурсний особистісний розвиток і відновлення внутрішньої стійкості.

Наукова новизна дослідження полягає в інтеграції символдрами Льойнера, арттерапії та природотерапії в єдину модель; введенні концепту «внутрішнього пейзажу»; створенні багаторівневої системи творчих просторів та їх адаптації до умов воєнного стану в Україні. Інституційна структура Центру ветеранського розвитку при коледжі дозволяє гнучко поєднувати психологічну реабілітацію із професійною адаптацією.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з масштабуванням розробленої мистецько-ресурсної моделі, її впровадженням в інших регіональних центрах ветеранського розвитку, програмах психосоціальної реабілітації, освітніх проєктах та громадських ініціативах із подальшим моніторингом довгострокових результатів реінтеграції захисників України.

Список використаних джерел

1. Барке У. Кататимно-імагінативна психотерапія. Навчальний посібник по роботі з імагінаціями в психодинамічній психотерапії. Київ : Медкнига, 2020. 400 с.
2. URL: https://saceit.org.ua/%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80-%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83/

УДК 316.6:159.98:364.6:355.01(477)

Богдан ГРИВНАК
кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри суспільних наук
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Михайло ПАЛАГНЮК
кандидат філософських наук, доцент
завідувач кафедри суспільних наук
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ПСИХОЛОГІЧНА ТА ГУМАНІТАРНА ПІДТРИМКА ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ЗАХИСНИКІВ І ЗАХИСНИЦЬ УКРАЇНИ

У тезах висвітлено актуальність психологічної та гуманітарної підтримки членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України як важливої складової державної ветеранської політики та системи соціального захисту. Обґрунтовано необхідність комплексного міждисциплінарного підходу, що поєднує психологічну допомогу, соціальний супровід, правове консультування та розвиток громадських ініціатив. Акцентовано увагу на ролі держави, громад та фахівців у формуванні ефективної системи підтримки родин полеглих.

Ключові слова: психологічна підтримка, гуманітарна допомога, сім'ї загиблих, соціальний супровід, психічне здоров'я, реінтеграція, людський капітал.

Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентні людські втрати, що зумовило зростання кількості сімей, які пережили загибель рідних під час захисту держави. Втрата близької людини є однією з найскладніших життєвих криз, яка супроводжується глибокими психологічними

переживаннями, зміною соціального статусу, економічними труднощами та необхідністю адаптації до нових життєвих умов. Саме тому психологічна та гуманітарна підтримка членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України є важливим напрямом державної політики, спрямованої на збереження людського потенціалу та соціальної стійкості суспільства.

Психологічна підтримка має бути довготривалим і безперервним процесом, що враховує індивідуальні особливості переживання втрати. Вона охоплює кризове консультування, психологічний супровід у процесі переживання горя, індивідуальну та групову психотерапію, підтримку дітей, сімейне консультування, а також заходи, спрямовані на профілактику ускладненого горювання, депресивних і тривожних розладів. Особливого значення набуває створення безпечного середовища, у якому людина може отримати професійну допомогу без страху осуду чи стигматизації.[1,3]

Не менш важливою є гуманітарна підтримка, яка передбачає соціальний супровід, юридичне консультування, сприяння у працевлаштуванні, доступ до медичних і реабілітаційних послуг, підтримку дітей загиблих у здобутті освіти та забезпечення культурної й меморіальної політики пам'яті. Ефективність такої допомоги значною мірою залежить від координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, освітніх установ, громадських і благодійних організацій.[2,5]

Сучасні цифрові технології відкривають нові можливості для підтримки сімей загиблих. Онлайн-консультування, цифрові інформаційні платформи, мобільні застосунки та групи взаємодопомоги забезпечують оперативний доступ до психологічної, соціальної та правової допомоги незалежно від місця проживання. Водночас вони сприяють формуванню спільнот взаємної підтримки, що позитивно впливає на процес адаптації та подолання наслідків втрати.[1,7]

Отже, психологічна та гуманітарна підтримка членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України має здійснюватися на засадах комплексності, міжвідомчої взаємодії та людиноцентричного підходу. Її розвиток є важливою умовою збереження людського капіталу, зміцнення суспільної згуртованості та забезпечення стійкості українського суспільства в умовах війни й повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Кабінет Міністрів України. **Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб** : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1338 (у редакції зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-п (дата звернення: 09.07.2026).
2. Міністерство у справах ветеранів України. **Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей** : наказ від 14.12.2023 № 330. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 09.07.2026).
3. Міністерство соціальної політики України. **Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг** : наказ від 11.04.2024 № 175-Н. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 09.07.2026).
4. Міністерство у справах ветеранів України. Офіційний вебсайт. URL: https://mva.gov.ua (дата звернення: 09.07.2026).
5. Координаційний центр з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України. **Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?»** URL: https://howareu.com (дата звернення: 09.07.2026).
6. Всесвітня організація охорони здоров'я (World Health Organization). **Mental Health and Psychosocial Support in Emergencies**. URL: https://www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/mental-health-in-emergencies (дата звернення: 09.07.2026).
7. Український ветеранський фонд. Офіційний вебсайт. URL: https://veteranfund.com.ua (дата звернення: 09.07.2026).

8. Veteran Hub. Офіційний вебсайт. URL: https://veteranhub.com.ua (дата звернення: 09.07.2026).
9. Міністерство охорони здоров'я України. **Про затвердження Методичних рекомендацій щодо консультативної підтримки ветеранів війни та осіб, які планують започаткувати бізнес у сфері охорони здоров'я** : наказ від 01.07.2024 № 1131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v1131282-24 (дата звернення: 09.07.2026).

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ

УДК 355.01:355.292:364.4

ПРАВДИВЕЦЬ Олександр Миколайович
кандидат військових наук,
директор Центру ветеранського розвитку,
завідувач кафедри управління фінансово-економічної безпеки
Університет економіки і права «КРОК»
м. Київ, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК СКЛАДОВА ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

В умовах повномасштабної війни російської федерації проти України питання підтримки сімей загиблих військовослужбовців набуває особливого значення для державної ветеранської політики та системи національної стійкості. У сучасних демократичних державах така підтримка розглядається не лише як виконання морального обов'язку перед родинами полеглих захисників, але й як важливий елемент забезпечення суспільної довіри до державних інституцій, збереження соціальної згуртованості та зміцнення обороноздатності країни [5; 6].

Світовий досвід свідчить, що найбільш ефективними є комплексні системи підтримки, які поєднують фінансове забезпечення, психологічний супровід, освітню підтримку дітей, заходи збереження національної пам'яті та довгостроковий інституційний супровід родин загиблих військовослужбовців [1–4].

У США сформована розгалужена система підтримки сімей загиблих військовослужбовців, відома як Gold Star Families. Вона передбачає державні компенсації, медичне забезпечення, освітні пільги для дітей, програми психологічної допомоги та широкий спектр соціальних послуг. Координацію зазначених заходів здійснює Міністерство у справах ветеранів США спільно з громадськими та благодійними організаціями [1; 7].

В Ізраїлі підтримка сімей загиблих військовослужбовців є невід'ємною складовою системи національної безпеки. Міністерство оборони забезпечує персональний супровід кожної родини через спеціально призначених координаторів. Важливу роль відіграє організація Yad LaBanim, діяльність якої спрямована на соціальну підтримку родин, психологічну допомогу та збереження пам'яті про загиблих захисників держави [4; 8].

У Великій Британії підтримка сімей загиблих здійснюється в межах реалізації принципів Armed Forces Covenant, який визначає особливі зобов'язання держави та суспільства перед військовослужбовцями та їхніми родинами. Важливим елементом британської моделі є активне залучення місцевих громад, благодійних фондів та ветеранських організацій до процесу соціальної підтримки сімей загиблих [2; 3].

Французька модель базується на поєднанні державних соціальних гарантій із системою національного вшанування пам'яті загиблих військовослужбовців. Родини користуються спеціальними програмами соціального захисту, освітньої підтримки та державного супроводу. Подібні підходи характерні для більшості розвинених країн, які реалізують комплексну ветеранську політику [3].

У Республіці Корея підтримка сімей загиблих військовослужбовців є важливим елементом державної політики у сфері національної пам'яті та патріотичного виховання. Значна увага приділяється освітнім програмам для

дітей, соціальному забезпеченню членів родин та збереженню суспільної поваги до військової служби [3].

Проведений порівняльний аналіз досвіду США, Ізраїлю, Великої Британії, Франції та Республіки Корея свідчить, що найбільш ефективні системи підтримки сімей загиблих військовослужбовців базуються на трьох ключових складових: комплексності соціальних гарантій, персоналізованому супроводі родин та активній участі громадських і ветеранських організацій у наданні послуг. Незважаючи на відмінності у національних моделях, усі розглянуті країни розглядають підтримку сімей загиблих не лише як соціальну функцію держави, а як важливий елемент забезпечення суспільної згуртованості та національної стійкості.

Для України, яка протистоїть широкомасштабній збройній агресії російської федерації, питання підтримки сімей загиблих Захисників і Захисниць набуває стратегічного значення. Від ефективності такої підтримки залежить рівень довіри до держави, морально-психологічна стійкість суспільства та формування позитивного ставлення до військової служби [5; 6].

На основі міжнародного досвіду доцільним є розвиток в Україні системи персоналізованого супроводу сімей загиблих військовослужбовців, цифровізація процесів надання послуг, розширення освітніх програм підтримки дітей та посилення взаємодії державних органів, громадських об’єднань, ветеранських організацій і закладів освіти.

Окремої уваги потребує розвиток мережі Центрів ветеранського розвитку, створених на базі закладів вищої освіти. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що ефективна підтримка сімей загиблих військовослужбовців потребує не лише фінансових механізмів, а й постійного соціального, психологічного, освітнього та професійного супроводу. У цьому контексті Центри ветеранського розвитку можуть виступати регіональними платформами надання комплексної підтримки членам сімей загиблих Захисників і Захисниць України, забезпечуючи

психологічне консультування, освітню адаптацію, професійний розвиток, інформаційно-правову підтримку та соціальну інтеграцію.

Таким чином, міжнародний досвід підтверджує, що підтримка сімей загиблих військовослужбовців є важливою складовою сучасної ветеранської політики та одним із чинників зміцнення національної стійкості України. На відміну від традиційного підходу, за якого така підтримка розглядається переважно як елемент соціального захисту, результати дослідження свідчать про доцільність її розгляду як інструменту формування суспільної довіри, соціальної згуртованості та розвитку людського потенціалу.

Крім того, одним із перспективних механізмів реалізації зазначених завдань в Україні можуть стати Центри ветеранського розвитку, створені на базі закладів вищої освіти. Отже, підтримка сімей загиблих Захисників і Захисниць України має розглядатися не лише як соціальне зобов'язання держави, а як стратегічний напрям ветеранської політики та важливий елемент системи забезпечення національної стійкості України.

Список використаних джерел

1. America's Gold Star Families. URL: https://americasgoldstarfamilies.org (дата звернення: 04.06.2026).
2. Armed Forces Covenant. URL: https://www.armedforcescovenant.gov.uk (дата звернення: 04.06.2026).
3. Fadeeva A., Greenberg N., Murphy D. Bereaved UK military families: A mixed methods study on the experiences of support following military bereavement. *Death Studies*. 2023. Vol. 47, No. 7. P. 837–848.
4. Ministry of Defense of Israel. Bereaved Families Division. URL: https://mishpahot-hantzaha.mod.gov.il (дата звернення: 04.06.2026).
5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12 (дата звернення: 04.06.2026).
6. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листоп. 2024 р.

№ 1209-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-р (дата звернення: 04.06.2026).
7. U.S. Department of Veterans Affairs. Survivors Benefits. URL: https://www.va.gov/survivors (дата звернення: 04.06.2026).
8. Yad LaBanim Organization. URL: https://yadlabanim.org/en (дата звернення: 04.06.2026).

УДК 341.1/.2:347.61

Наталія ЮРЧИШИН
доцент кафедри міжнародного, конституційного
та адміністративного права
Івано-Франківський інститут
«Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ТА ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ

Збройні конфлікти супроводжуються масовими порушеннями прав людини, серед яких одними з найважчих за своїми психологічними та правовими наслідками є загибель та безвісне зникнення військовослужбовців і цивільних осіб. Родичі таких осіб опиняються у стані глибокої правової та соціальної вразливості та невизначеності. Захист їхніх прав є не лише гуманітарним обов'язком, а й чітко регламентованою сферою міжнародного публічного права.

Нормативно-правові акти з міжнародного гуманітарного права становлять фундамент захисту прав сімей загиблих та зниклих безвісти. Ними є Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року.

В цілому норми міжнародного гуманітарного права покладають на сторони конфлікту прямі зобов'язання, спрямовані на запобігання зникненню людей та забезпечення правомірного поводження з тілами загиблих. Найперше, це стосується обов'язку розшуку та ідентифікації тіл загиблих та зниклих безвісти. Так, відповідно до ст. 15-17 Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях [1] та ст. 120 Конвенція про поводження з військовополоненими [2], держави зобов'язані вживати всіх можливих заходів для збору, реєстрації та ідентифікації персональних даних загиблих

комбатантів, а також передачі цієї інформації через Довідкові бюро. Окрім цього, даним конвенціями вимагається повага до останків. Стаття 34 Додаткового протоколу І, вимагає від сторін конфлікту поважати останки померлих, забезпечувати доступ до місць поховань та сприяти репатріації тіл за першої можливості [3].

Також, важливим аспектом є право знати правду. Згідно зі ст. 32 ДП І, головним принципом діяльності держав у цьому контексті є право сімей знати про долю своїх родичів [3]. Ця норма визнана нормою звичаєвого міжнародного права і поширюється як на міжнародні, так і на неміжнародні збройні конфлікти.

В контексті захисту прав родин у системі міжнародного права прав людини, то останнє надає родичам загиблих та зниклих безвісті процесуальні інструменти захисту через регіональні та універсальні судові інстанції. Важливу роль ту відіграє Європейський суд з прав людини, який сформував сталу практику щодо тлумачення прав членів сімей крізь призму двох ключових статей Європейської конвенції з прав людини. У статті 2 (Право на життя) закріплений процесуальний аспект даного питання. А саме, Суд зазначає, що у випадку загибелі або зникнення особи за обставин, пов’язаних із діями держави (або в зоні її юрисдикції), на органи влади покладається обов'язок провести ефективне, незалежне та швидке розслідування. Родичі мають визнаватися непрямими потерпілими й отримувати повний доступ до матеріалів справи [4]. У прецедентних справах ЄСПЛ визнав, що тривале умисне замовчування державою інформації про долю зниклої особи, байдужість влади та відсутність ефективного розшуку спричиняють родичам такі сильні психічні страждання, що прирівнюються до нелюдського поводження стосовно самих членів сім'ї [5].

На універсальному рівні діє Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, яка в ст. 24 закріплює право кожної потерпілої

особи (включаючи родичів) знати правду про обставини зникнення, хід і результати розслідування, а також долю зниклої особи [6].

Варто заначити, що Україна в контексті повномасштабній агресії, адаптувала національне законодавство під вимоги міжнародного гуманітарного права. Ключовим документом у даних питаннях є Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [7]. Відповідно до національно-правового механізму, створено Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, що забезпечує систематизацію даних. Родичі отримують чітко визначені права: право на отримання достовірної інформації про хід розшуку (ст. 9 закону), право на соціальний захист та оформлення пенсії у зв'язку з втратою годувальника. Окремо врегульовано судовий порядок визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою з метою захисту майнових та спадкових прав членів сімей.

Отже, аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку про те, що міжнародно-правові аспекти захисту прав сімей загиблих та зниклих безвісти базуються на непорушному праві знати правду. Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини створює єдину систему обов’язків для держав: від належного поводження з тілами загиблих до забезпечення психологічного та фінансового захисту їхніх родин. Ефективність цих норм напряму залежить від повноти їхньої імплементації в національні правові системи та активної співпраці урядів із міжнародними судовими та гуманітарними інституціями.

Список використаних джерел

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
2. Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Справа «Курт проти Туреччини» (Kurt v. Turkey, заява № 24276/94). URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-58198%22]}.
6. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l54#Text.
7. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України № 2191-IX від 14 квітня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text.

УДК 355.01:355.292:364.4

ОЛІЙНИК Світлана Ігорівна
помічник народного депутата України
Верховна Рада України
м. Київ, Україна

ЦЕНТРИ ВЕТЕРАНСЬКОГО РОЗВИТКУ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД США ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Війна російської федерації проти України зумовила суттєве зростання кількості сімей загиблих Захисників і Захисниць України, що актуалізувало питання формування ефективної системи їх соціальної, психологічної, освітньої та професійної підтримки. Традиційно підтримка таких сімей розглядається як складова системи соціального захисту населення. Водночас міжнародний досвід свідчить, що у провідних країнах світу вона є важливим елементом ветеранської політики та одним із чинників забезпечення національної стійкості.

Особливий інтерес для України становить досвід США, де протягом тривалого часу сформовано розгалужену систему підтримки ветеранів війни, членів їхніх сімей та родин загиблих військовослужбовців. Важливе місце у цій системі займають ветеранські центри, які забезпечують комплексний супровід ветеранів та членів їхніх родин на рівні місцевих громад, університетів, громадських організацій і державних установ.

Одним із найбільш відомих елементів американської системи є мережа Vet Centers, діяльність яких координується Міністерством у справах ветеранів США. Такі центри надають психологічну допомогу ветеранам війни, членам їхніх сімей та родинам загиблих військовослужбовців. Важливою особливістю

їх діяльності є орієнтація на довгостроковий супровід та адаптацію сімей після втрати близької людини.

Поряд із державними структурами значну роль відіграють програми підтримки Gold Star Families, які об'єднують сім'ї загиблих військовослужбовців та забезпечують їм доступ до психологічної допомоги, освітніх програм, консультаційних послуг і соціальної підтримки. Важливим компонентом цієї системи є діяльність громадських організацій та благодійних фондів, які працюють у тісній взаємодії з державними інституціями. Окрему увагу в США приділено розвитку ветеранських центрів при закладах вищої освіти. Такі центри забезпечують освітню адаптацію ветеранів та членів їхніх сімей, сприяють професійному розвитку, кар'єрному консультуванню та інтеграції до цивільного життя. Фактично вони виступають платформами взаємодії між ветеранами, членами їхніх родин, роботодавцями, громадськими організаціями та органами державної влади. Аналіз американського досвіду дозволяє виділити кілька ключових принципів функціонування системи підтримки сімей загиблих військовослужбовців:

комплексність надання послуг;

персоналізований супровід родин;

міжвідомча взаємодія державних та недержавних інституцій;

доступність психологічної підтримки;

розвиток освітніх та професійних програм;

активне залучення громад і ветеранських організацій.

Для України зазначений досвід має особливе значення у зв'язку зі створенням мережі Центрів ветеранського розвитку на базі закладів вищої освіти. Сьогодні їх основна діяльність орієнтована на підтримку ветеранів війни та членів їхніх сімей. Водночас результати проведеного аналізу свідчать про доцільність розширення функціоналу таких центрів шляхом включення до

їх діяльності програм підтримки сімей загиблих Захисників і Захисниць України.

У цьому контексті Центри ветеранського розвитку можуть виконувати такі функції:

психологічний супровід членів сімей загиблих військовослужбовців;

освітню підтримку та професійну орієнтацію дітей загиблих Захисників;

кар'єрне консультування та сприяння працевлаштуванню членів родин;

інформаційно-правову підтримку щодо реалізації державних гарантій;

організацію груп взаємодопомоги та соціальної адаптації;

проведення меморіальних, просвітницьких і патріотичних заходів.

Важливою перевагою Центрів ветеранського розвитку є їх інтеграція в освітнє середовище. Це створює додаткові можливості для залучення наукового потенціалу, психологічних служб, кар'єрних центрів, громадських організацій та органів місцевого самоврядування до вирішення проблем сімей загиблих військовослужбовців.

Таким чином, досвід США свідчить, що ветеранські центри можуть виступати ефективним інституційним механізмом підтримки сімей загиблих військовослужбовців.

Для України перспективним напрямом розвитку державної ветеранської політики є розширення функцій Центрів ветеранського розвитку та їх залучення до комплексного супроводу сімей загиблих Захисників і Захисниць України. Це сприятиме не лише підвищенню ефективності соціальної підтримки таких сімей, але й зміцненню суспільної згуртованості, довіри до державних інституцій та національної стійкості в умовах тривалих безпекових викликів.

Список використаних джерел

1.America's Gold Star Families. URL: https://americasgoldstarfamilies.org (дата звернення: 04.06.2026).
2.U.S. Department of Veterans Affairs. Vet Centers. URL: https://www.vetcenter.va.gov (дата звернення: 04.06.2026).
3.U.S. Department of Veterans Affairs. Survivors Benefits. URL: https://www.va.gov/survivors (дата звернення: 04.06.2026).
4.U.S. Department of Veterans Affairs. Family and Caregiver Benefits. URL: https://www.va.gov/family-and-caregiver-benefits (дата звернення: 04.06.2026).
5.Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12 (дата звернення: 04.06.2026).
6.Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листоп. 2024 р. № 1209-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-р (дата звернення: 04.06.2026).

УДК 341.384:341.231.14-058.65

Білоцький Олександр Вікторович
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Ільчишин Василь Богданович
підполковник, старший викладач,
начальник служби засобів
ближнього бою та розвідки
кафедри військової підготовки
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ КОМПЕНСАЦІЇ РОДИНАМ ЗАГИБЛИХ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ ЗА РАХУНОК РЕПАРАЦІЙ ВІД ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА

Повномасштабна та неспровокована агресія російської федерації проти України спричинила безпрецедентну за масштабами гуманітарну катастрофу в Європі з часів Другої світової війни. Загибель тисяч цивільних осіб внаслідок цілеспрямованих ракетно-бомбових ударів, артилерійських обстрілів спальних районів та звірств на окупованих територіях є грубим порушенням Женевських конвенцій про захист цивільного населення. У цьому контексті забезпечення невідкладного та повного відшкодування матеріальної та моральної шкоди сім'ям, які втратили годувальників та близьких, стає не просто питанням внутрішньої соціальної політики держави-жертви, а фундаментальним обов'язком усього міжнародного співтовариства у сфері захисту прав людини.

Головна теоретична та практична складність полягає в тому, що класичні міжнародно-правові інструменти стягнення репарацій виявляються паралізованими. Традиційний механізм виплат на підставі двостороннього мирного договору є недосяжним через позицію держави-агресора, а Рада Безпеки ООН, де російська федерація має право вето, неспроможна заснувати компенсаційну комісію за зразком тієї, що діяла після війни в Перській затоці (UNCC). Це змушує світову юридичну спільноту форсувати розвиток доктрини міжнародного права, шукаючи легітимні шляхи обмеження суверенного імунітету держави-порушниці та розробляючи нові багатосторонні платформи, такі як Міжнародний компенсаційний механізм під егідою Ради Європи.

Крім того, критичної ваги набуває розробка чітких методологічних критеріїв для оцінки та верифікації шкоди, пов'язаної саме із втратою людського життя. На відміну від руйнувань інфраструктури, де збитки розраховуються за ринковою вартістю, компенсація родинам загиблих цивільних осіб охоплює складний комплекс нематеріальних факторів: тривалі психічні страждання (моральна шкода), раптову втрату фінансового забезпечення та витрати на репатріацію чи поховання. Дослідження правових підстав для наповнення майбутнього Компенсаційного фонду за рахунок заморожених суверенних активів російської федерації є ключовим кроком для створення дієвого прецеденту, який у майбутньому слугуватиме глобальним інструментом стримування та гарантування невідворотності покарання за акти міжнародної агресії.

Традиційно репарації виплачуються на підставі мирних договорів між державами. Проте в умовах поточної війни такий шлях є малоймовірним без капітуляції агресора, що змушує світову спільноту шукати альтернативні треки.

Міжнародний компенсаційний механізм будується за унікальною трикомпонентною архітектурою (Реєстр збитків, Компенсаційна комісія та Компенсаційний фонд), яка розробляється на виконання Резолюції Генеральної

Асамблеї ООН ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту та забезпечення репарацій у зв'язку з агресією проти України» [8]. Першим практичним кроком став запуск Реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України (RD4U), створеного у травні 2023 року у формі Розширеної часткової угоди під егідою Ради Європи [9]. Цей орган виконує функцію фіксації, класифікації та організації доказової бази за численними категоріями заяв від фізичних і юридичних осіб, а також держави Україна, що подаються, зокрема, через вебпортал «Дія» [1]. Серед затверджених категорій RD4U пріоритетне місце посідають саме індивідуальні заяви, пов'язані з особистою шкодою, зокрема через смерть чи зникнення безвісти близьких родичів, катування та вимушене переміщення [1, 12].

Правовим інструментом переходу від етапу фіксації до безпосереднього правосуддя стала Конвенція про створення Міжнародної претензійної (компенсаційної) комісії для України [12]. Проєкт цього документа був ухвалений у вересні 2025 року та офіційно відкритий для підписання під час Дипломатичної конференції в Гаазі 16 грудня 2025 року, де його одночасно підписали рекордні 35 держав та Європейський Союз [12]. Навесні 2026 року розпочався активний етап національної ратифікації Конвенції: слідом за Естонією та Латвією, 30 квітня 2026 року Верховна Рада України 283 голосами ухвалила Закон про ратифікацію цієї Конвенції, що заклало юридичний фундамент для переходу до практичної роботи Комісії [12]. Також у травні 2026 року Канада стала першою державою, яка не є членом Ради Європи, але приєдналася до підписання цієї Конвенції [2].

За своєю суттю Міжнародна претензійна комісія створюється як незалежний міжнародний орган із власною правосуб'єктністю у структурі Ради Європи, який виступає офіційним правонаступником Реєстру збитків разом із його цифровими платформами та базою даних [12]. Головний мандат Комісії полягає у судовому розгляді по суті, юридичній оцінці та винесенні

обов'язкових рішень щодо визначення конкретних сум індивідуальних компенсацій [12,]. Розгляд справ здійснюватиметься колегіями у складі трьох незалежних експертів з міжнародного права та оцінки збитків (Panels of Commissioners) [6], а головним виконавчим органом виступатиме Рада Комісії [8, 11]. Ухвалені Комісією рішення щодо виплат родинам загиблих задовольнятимуться на третьому етапі — через спеціальний Компенсаційний фонд, джерелом наповнення якого мають стати арештовані та конфісковані суверенні активи РФ [1, 12].

Правове обґрунтування конфіскації чи перенаправлення суверенних активів Центрального банку російської федерації (які у світі оцінюються приблизно у 300 млрд доларів США) базується на доктрині *«контрзаходів» (countermeasures)*, зафіксованій у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння [10]. Згідно з міжнародним правом, суверенний імунітет держав не є абсолютним і може бути правомірно обмежений, якщо держава грубо порушує імперативні норми jus cogens (заборону агресії). Першим у світі прецедентом прямої законодавчої легалізації вилучення таких коштів на користь держави-жертви став ухвалений у США в квітні 2024 року Закон про відбудову економічного процвітання та можливостей для українців (*REPO for Ukrainians Act*) [6]. Цей акт надав Президенту США дискреційні повноваження конфіскувати російські суверенні активи, що перебувають в американській юрисдикції, та зараховувати їх до спеціального «Фонду підтримки України» з можливістю подальшого перерахування до майбутнього міжнародного Компенсаційного фонду [6, 7].

Враховуючи, що левова частка російських активів (близько 190 млрд євро) заморожена в європейському депозитарії Euroclear, Європейський Союз обрав обережнішу, але фінансово масштабну стратегію — експропріацію надприбутків від цих активів. У лютому та травні 2024 року Рада ЄС ухвалила пакет нормативних актів, які зобов'язали центральні депозитарії вести окремий

облік та передавати до бюджету ЄС 99,7% чистого прибутку, отриманого від заморожених активів РФ. Цей підхід юридично обґрунтовано тим, що «непередбачені доходи» (*windfall profits*) не належать безпосередньо Росії, а є результатом дії режиму міжнародних санкцій [3]. Створений правовий механізм дозволив регулярно вилучати кошти (транші здійснювалися протягом 2024–2025 років, а черговий транш у сумі 1,4 млрд євро за доходи другого півріччя 2025 року надійшов на початку 2026 року) для фінансування оборонних та соціальних потреб України .

Практична інтеграція цих коштів у систему міжнародних репарацій відбулася через ініціативу країн «Великої сімки» (G7) під назвою *Extraordinary Revenue Acceleration (ERA) Loans* . У межах цього механізму Україні надається синдикований кредит на загальну суму близько 50 млрд доларів США, де фінансова частка США становить 20 млрд доларів, ЄС — до 18,1 млрд євро через Механізм кредитної співпраці (ULCM), а решту пропорційно забезпечують Велика Британія, Японія та Канада [5].

Попри те, що російську федерацію було офіційно виключено з Ради Європи 16 березня 2022 року, а сама вона в односторонньому порядку денонсувала Європейську конвенцію з прав людини (ЄКПЛ), ЄСПЛ зберігає юрисдикцію розглядати заяви щодо правопорушень, які відбулися до 16 вересня 2022 року. Цей принцип зафіксовано в Резолюції Суду про наслідки припинення членства російської федерації. Ключовим інструментом для захисту прав постраждалих є велика міждержавна справа *«Україна проти росії (щодо повномасштабного вторгнення)»* (заява № 11016/22), яку у червні 2024 року Велика палата ЄСПЛ визнала частково прийнятною для розгляду по суті. Юридичне значення цієї справи для родин загиблих є фундаментальним: Суд офіційно зафіксував існування систематичних порушень росією статті 2 Конвенції (Право на життя) у вигляді масових невибіркових обстрілів та

розстрілів цивільних громадян, що формує беззаперечну юридичну прецедентну базу для майбутніх рішень.

Практична цінність майбутніх рішень ЄСПЛ щодо присудження компенсацій (справедливої сатисфакції за ст. 41 Конвенції) родинам загиблих полягає в їхньому інтеграційному потенціалі. Оскільки пряме примусове виконання рішень Страсбурзького суду всередині російської федерації наразі є заблокованим, ці вердикти відіграють роль легітимних юридичних статусів. Відповідно до Резолюції Комітету міністрів Ради Європи CM/Res(2023)3, цифрові системи та правові стандарти оцінки моральної й матеріальної шкоди, напрацьовані ЄСПЛ, безпосередньо інтегруються з Міжнародним компенсаційним механізмом та Реєстром збитків для України (RD4U). Рішення ЄСПЛ, які встановлюють юридичний факт загибелі цивільної особи та вину держави-агресора, розглядатимуться Міжнародною претензійною комісією у пріоритетному та спрощеному порядку як беззаперечні докази для здійснення виплат із Компенсаційного фонду.

Підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що класична дипломатична практика виплати репарацій на основі двосторонніх угод між державами в реаліях поточної російсько-української війни є недієвою. Це змушує міжнародну спільноту створювати новітні правові прецеденти, де центральне місце посідає Міжнародний компенсаційний механізм, який об'єднує Реєстр збитків та новостворену Міжнародну претензійну комісію в Гаазі. Ці інституції забезпечують легітимну правову платформу, де доказова база воєнних злочинів та рішення регіональних судів, зокрема ЄСПЛ, трансформуються у юридично обов'язкові рішення про присудження виплат для найбільш вразливих категорій постраждалих — родин загиблих цивільних осіб.

Головним практичним викликом залишається фактичне наповнення Компенсаційного фонду, яке успішно вирішується завдяки еволюції доктрини міжнародного права в частині застосування «контрзаходів» та обмеження

суверенного імунітету держави-агресора. Реалізація американського закону *REPO Act* та європейської стратегії вилучення надприбутків від заморожених активів Центробанку російської федерації, інтегрованих у кредитну програму G7 *ERA Loans*, відкрили шлях до фінансового забезпечення репарацій без згоди самої росії. Створення та ратифікація цих механізмів у 2024–2026 роках не лише гарантує матеріальне відшкодування та моральну сатисфакцію сім'ям загиблих, а й закладає глобальний правовий стандарт невідворотності покарання за акти збройної агресії у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Інформація про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України: Додаток до рішення Комісії Верховної Ради України від 12.02.2025. URL: https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/75950.pdf
2. Canada signs Council of Europe convention setting up an International Claims Commission for Ukraine. Register of Damage for Ukraine (RD4U) News. 11 May 2026. URL: https://rd4u.coe.int/en/
3. Council Regulation (EU) 2024/577 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. Official Journal of the European Union. 12 February 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202400577
4. European Convention on Human Rights (as amended by Protocols). Council of Europe. Article 58 (Denunciation). URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng
5. Extraordinary Revenue Acceleration Loans for Ukraine (G7 Mechanism Framework). Model Diplomat Lexicon. Updated May 2026. URL: https://modeldiplomat.com/learn/glossary/extraordinary-revenue-acceleration-loans-ukraine
6. Rebuilding Economic Prosperity and Opportunity for Ukrainians Act (REPO for Ukrainians Act), Public Law No. 118-50, 138 Stat. 990 (USA). Signed into law on April 24, 2024. URL: https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/815
7. REPO for Ukrainians Act Provides for the 'Repurposing' of Seized Russian Sovereign Assets. Skadden, Arps, Slate, Meagher & Flom LLP. Insights. May

2024. URL: https://www.skadden.com/insights/publications/2024/05/repo-for-ukrainians-act

8. Resolution adopted by the General Assembly on 14 November 2022. Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine: UN General Assembly Resolution A/RES/ES-11/5. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3994343
9. Resolution CM/Res(2023)3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 12 May 2023. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680ab260e
10. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. UN International Law Commission. 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
11. The International Compensation Mechanism for Ukraine: Update on Next Steps. Just Security. April 2026. URL: https://www.justsecurity.org/138292/international-compensation-mechanism-ukraine-update/
12. Verkhovna Rada of Ukraine ratifies the Convention on the Establishment of an International Claims Commission for Ukraine. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. 30 April 2026. URL: https://mfa.gov.ua/en/news/verhovna-rada-ukrayini-ratifikuvala-konvenciyu-pro-stvorennya-mizhnarodnoyi-kompensacijnoyi-komisiyi-dlya-ukrayini

УДК 340.6:341.3

Коцюбинська Юлія Зіновіївна
доктор філософії, доцент,
завідувач кафедри судової медицини,
медичного та фармацевтичного права
Івано-Франківський національний медичний університет

Козань Наталія Миколаївна
д.мед.н., професор кафедри судової медицини,
медичного та фармацевтичного права
Івано-Франківський національний медичний університет

Чадюк Валерія Олександрівна
доктор філософії, асистент
кафедри судової медицини, медичного та
фармацевтичного права
Івано-Франківський національний медичний університет

Коцюбинський Андрій Олегович
к.фіз.-мат.н., доцент кафедра технології захисту
навколишнього середовища та безпеки праці
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЖЕРТВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ (ICRC, INTERPOL) У КОНТЕКСТІ ПРАВ РОДИН

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила значну кількість загиблих як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення, а також актуалізувала проблему ідентифікації невпізнаних тіл та повернення імен загиблим. У цьому контексті судово-медична ідентифікація постає не лише як суто експертне завдання, а й як вагомий правовий та

гуманітарний інструмент реалізації прав членів сімей загиблих. Право родини знати долю свого близького, отримати його останки для гідного поховання та оформити відповідний правовий статус безпосередньо залежить від якості й достовірності ідентифікаційних процедур, що мають відповідати визнаним міжнародним стандартам [1-2].

Ключову роль у формуванні таких стандартів відіграє Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC). У рамках напряму запобігання зникненню людей безвісти ICRC розробив комплексні рекомендації щодо належного поводження з тілами загиблих, документування, збереження та передачі інформації родинам. Особливе значення мають принципи судово-медичної роботи в умовах збройного конфлікту, викладені у керівних документах ICRC, які наголошують на пріоритеті гуманного ставлення до загиблих, забезпеченні простежуваності (traceability) кожного тіла та неприпустимості знеособлення останків. Концепція права сімей знати правду (the right to know) розглядається ICRC як складова міжнародного гуманітарного права, що випливає, зокрема, з Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них [3].

Не менш важливим є методологічний внесок Міжнародної організації кримінальної поліції (INTERPOL), яка розробила систему ідентифікації жертв катастроф — Disaster Victim Identification (DVI). Методологія INTERPOL DVI базується на чіткому розмежуванні постмортальних (post-mortem, PM) та антемортальних (ante-mortem, AM) даних із подальшим їх порівнянням. До первинних (основних) ідентифікаторів належать дактилоскопія, порівняльне одонтологічне дослідження та ДНК-аналіз, які мають найвищу доказову цінність; до вторинних — медичні особливості, татуювання, особисті речі, документи та результати візуального впізнання. Уніфіковані форми INTERPOL DVI забезпечують стандартизований збір даних, що є критично важливим для міжнародної співпраці та взаємного визнання результатів ідентифікації [4].

Поєднання підходів ICRC та INTERPOL формує цілісну модель, у якій науково обґрунтована ідентифікація безпосередньо служить захисту прав родин. Дотримання стандартизованих протоколів забезпечує юридичну достовірність висновку експерта, який стає підставою для державної реєстрації факту смерті, набуття членами сім'ї статусу, передбаченого законодавством, та реалізації відповідних соціальних гарантій. Натомість порушення процедури або застосування лише вторинних ідентифікаторів без підтвердження первинними методами створює ризик помилкової ідентифікації, наслідки якої для родин є вкрай тяжкими як у психологічному, так і у правовому вимірі [5].

Для України впровадження зазначених міжнародних стандартів має не лише методичне, а й системне значення. Воно передбачає створення та належне ведення національних баз даних AM/PM, зокрема референтних зразків ДНК родичів, забезпечення матеріально-технічної та лабораторної бази судово-медичних установ, а також гармонізацію національного законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права. Особливої уваги потребує правове врегулювання процедури взаємодії судово-медичних експертів із членами сімей загиблих, що передбачає не лише надання достовірної інформації, а й дотримання етичних засад та психологічно виваженого супроводу.

Таким чином, міжнародні стандарти судово-медичної ідентифікації жертв збройних конфліктів, розроблені ICRC та INTERPOL, слід розглядати як невід'ємний елемент механізму захисту прав членів сімей загиблих. Їх послідовне впровадження в національну практику є необхідною умовою забезпечення права родин знати долю своїх близьких, гарантування гідності загиблих та реалізації соціально-правового статусу членів їхніх сімей.

Список використаних джерел

1. Добрянська О. Д., Пунда О. О., Новицька Н. Б. Правове положення військовополонених у міжнародному гуманітарному праві: досвід російсько-української війни. Ірпінський юридичний часопис. 2023. № 2 (11). С. 157–169.

2. Крапивін Є., Павлюк А. Статус «військовополонений» — новий виклик для системи правосуддя в Україні? JustTalk. URL: https://justtalk.com.ua/post/status-vijskovopolonenij--novij-viklik-dlya-sistemi-pravosuddya-v-ukraini-discussion-paper (дата звернення: 30.12.2024).
3. Blau S., Ranson D., de Boer H. Disaster victim identification: traditional approaches and changing practices. Essentials of Autopsy Practice: Updates and Reviews to Aid Practice. Cham : Springer International Publishing, 2022. P. 123–139.
4. Knudsen P. J. T. Disaster victim identification. Forensic and Legal Medicine. CRC Press, 2023. P. 925–932.
5. Prinz M., Dennis S. E., Bieber F. R., Budimlija Z. M. Mass Disaster Victim Identification by DNA. Forensic DNA Applications. CRC Press, 2023. P. 225–236.